

Verschijnt tweemaal per jaar
**Nederlandse
Vereniging voor
Vlaggenkunde**

Vlag! 29

Vlaggen tijdschrift
Vexilla Nostra

29/287 najaar 2021

**Vlaggenhulde voor
koningin Wilhelmina**

**Wanneer restaureren
fout kan gaan**

**Wel of geen nieuwe vlag
voor Afghanistan**

Colofon

Vlag! 29/287
Jaargang 55
Najaar 2021
ISSN 1877-167X

Vlag! is (sinds 2009) de voortzetting van het Vlaggen tijdschrift *Vexilla Nostra* van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde. Het verschijnt twee keer per jaar.

De Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde (NVV) werd op 19 maart 1966 opgericht met als doel de mensen bijeen te brengen met een interesse voor vlaggen en vaandels, zowel Nederlandse als die in het buitenland. *Vexilla Nostra* was vanaf de start het verenigingsorgaan. De NVV is de oudste vlaggenkundige vereniging in de wereld.

Bestuur:

Davied van Berlo (voorzitter),
Marcel van Westerhoven (secretaris),
Willem van Zon (penningmeester),
Theun Okkerse (vice-voorzitter),
Jaap Groen (lid).

Vlag! wordt toegezonden aan de leden van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde. Aanmelden voor lidmaatschap van de NVV (minimaal € 30 per jaar) kan bij secretaris Marcel van Westerhoven, Willemsbos 89, 2134 EC Hoofddorp.
Per email: secretaris@vlaggenkunde.nl
Rekening nummer (IBAN):
NL94 INGB 0001 3234 45.

Online:

De Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde is ook te vinden op het internet.
www.vlaggenkunde.nl

Facebook:

<https://www.facebook.com/groups/vlaggenkunde/>
en op Twitter: <https://twitter.com/vlaggenkunde>

Redactie Vlag!:

Jos Poels (hoofdredacteur), Jurg Blom,
Theun Okkerse (vormgeving en beeld).

Vaste medewerkers:

Filip Claessens, Hans Horsting,
Hans IJbrandy en Marcel van Westerhoven.

Postadres:

Eemsteynplein 7
3312 JA Dordrecht
email:
jospoels@btinternet.com

Grafische vormgeving:

Theun Okkerse c/o Pictoright De Overbodige Vlag

Printwerk en verzending:

RAD Dordrecht

De redactie doet er alles aan om de informatie in *Vlag!* zo accuraat mogelijk te doen zijn. Het NVV-bestuur en de redactie zijn niet verantwoordelijk voor eventuele fouten en (politieke) meningen in de artikelen. De artikelen vallen onder de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteurs.

© Het copyright van de artikelen in dit blad berust bij de auteurs. Niets uit de uitgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een elektronisch databestand of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

© No part of this magazine may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission of the publisher.

Voorpagina: Vlisco-medewerkers tonen in 1938 op het fabrieksterrein in Helmond een deel van de zojuist gereedgekomen defileervlaggen. (p. 20)

(Foto: Collectie Regionaal Historisch Centrum)

Haastige spoed

De meeste vlaggenologen houden de buitenlandse politiek goed in de gaten, vooral om te zien of de ontwikkelingen daar voor nieuwe vlaggen zorgen. En dan: Yes! Een staatsgreep, een machtsovername of een eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring. Daar zou wel eens een nieuwe vlag uit voort kunnen komen.

De halve wereld van vlaggenkundigen stort zich dan op het zoeken naar nieuws over die die nieuwe vlag, het liefst met een afbeelding erbij. De uitkomsten daarvan worden vervolgens de wereld rondgepompt. Het maakt niet uit of de bron van horen-zegen is, of gissen of het interpreteren van teksten of foto's.

Het gebeurt telkens weer, dat er bij de aankondiging dat er ergens een nieuwe vlag komt de vlaggenkundige wereld niet kan wachten op feiten. Deze keer gebeurt dat met de vlag van Afghanistan. Hoe snel vlaggenologen die nieuwe vlag dan willen zien.

Hoewel ik het al vele malen heb meegemaakt, ben ikzelf alweer in de val gelopen. Nu in de val van de Taliban. Die is sinds half augustus in Afghanistan terug van weggevoerd. Ze brengen witte vlaggen mee met daarop in het Arabisch de *Sjahada*, de islamitische geloofsbelijdenis. Dat kan niet anders dan dat de nieuwe vlag van Afghanistan is, want die vlag voerden de Taliban ook toen het tussen 1997 en 2001 een schrikbewind voerde over Afghanistan.

Wat zou het mooi zijn om die vlag in deze *Vlag!* te plaatsen als dé nieuwe vlag van Afghanistan. We zijn immers bezig met het afsluiten van het blad en we willen zo actueel mogelijk zijn. De Taliban is onbereikbaar voor commentaar. Dan zelf zoeken naar informatie en collega-vlaggenologen sturen de wildste 'nieuwe Afghaanse vlaggen' toe voor publicatie.

Vier weken na de overname van Kaboel door de Taliban worden we echter weer met de voeten op de grond gezet. Een Taliban-woordvoerder zegt dat er nog geen nieuwe vlag is; dat daarmee wordt gewacht tot er een regering is. En bij het afsluiten van dit blad (het is nu 15 september) is er weliswaar een regering, maar nog geen besluit over de vlag. Dus de witte vlag met de *Sjahada* is niet de officiële maar de inofficiële vlag van Afghanistan.

De laatste nationale vlag die veranderde, was in 2017 die van Mauritanië. Het heeft drie jaar gekost om de juiste informatie daarover bijeen te krijgen. In de tussentijd is er heel wat zin en onzin geschreven over die nieuwe vlag. Ik voorspel dat dit met de nieuwe vlag van Afghanistan – en die komt er vast en zeker – ook gaat gebeuren. Haastige spoed is echter zelden goed.

Jos Poels, hoofdredacteur

Voorjaarsnummer *Vlag!*

In april 2022 verschijnt het volgende nummer van *Vlag!* Daarin onder andere verhalen over de vlaggen van de Azerbeidzjaanse/Armeense enclave Artsach en van de Raad der Aziatische Bezittingen en Etablissements die tussen 1800 en 1806 de opvolger was van de VOC.

Er is in *Vlag!* 30 nog plek voor andere verhalen. De *Vlag!*-redactie nodigt u uit om uw vlaggenkundig onderzoek op te schrijven en voor plaatsing aan te bieden. Bijdragen voor het voorjaarsnummer dienen uiterlijk 28 februari bij de redactie (jospoels@btinternet.com) binnen te zijn.

Vlag! 29 Vexilla Nostra 287

NIEUWS

4 De vlag uit voor...

Vlaggen in het nieuws, in binnen- en buitenland. Onder meer de nieuw vastgestelde gemeente-vlaggen van Tubbergen en Heiloo; de vlag van de Liemers; het hergebruik van de oude vlaggen van Afghanistan en Zuid-Jemen; én de homobeweging die zich zorgen maakt over het kapen van haar regenboogvlag.

BINNENLAND

7 Bloemendaal

MARCEL VAN WESTERHOVEN beschrijft hoe Bloemendaal in Noord-Holland onlangs zijn vlag aanpaste om daarmee tot uitdrukking te brengen dat Bennebroek in 2009 in de gemeente werd opgenomen. De toevoeging van een groene baan deed de truc.

8 Ruimtevlag

JEROEN TER BRUGGE sprak met de Nederlandse ruimtevaarder André Kuipers, die tien jaar geleden een Nederlandse vlag meenam naar het Internationaal Ruimte Station ISS en die daar koesterde. De ruimtevlag heeft Kuipers onlangs aan het Rijksmuseum geschonken.

12 Vlagconservering

PAUL VAN BRAKEL vertelt hoe enkele eeuwenoude vlaggen eraan toe zijn, die in de jaren 60 werden gerestaureerd. Deze vlaggen zijn in 2014 uit het Legermuseum in Delft meegenomen naar het Nationaal Militair Museum in Soesterberg.

16 Het Museumstuk

Het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg in Maastricht heeft een vaandel uit de tijd, vlak na de Eerste Wereldoorlog, dat er in Limburg een beweging was die aansluiting bij België zocht. DOORTJE LUCASSEN vertelt over de achtergrond.

18 Meierijstad

MARCEL VAN WESTERHOVEN gaat na wat er zoal meespeelde bij het ontwerpen van de vlag van Meierijstad in Noord-Brabant. De 'stad' ontstond in 2017 door het samengaan van drie gemeenten, die zich allemaal terug wilden zien in de vlag, die in mei 2019 werd vastgesteld.

VLAGGENKUNDE

20 Vlaggenhulde 1938

ROB BERTIJN dook in de archieven en in oude kranten om een beeld te krijgen van de vlaggenparade die op 6 september 1938 in Amsterdam plaatsvond ter ere van koningin Wilhelmina. Meer dan 1000 vaandels werden toen langs het staatshoofd geparadeerd. Gelegenheids-vlaggen die in recordtempo, speciaal voor dat jubileum waren ontworpen.

30 NVvV-bestuur

Voorzitter DAVIED VAN BERLO van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde geeft een update van het reilen en zeilen van het bestuur. Dat zet nu in op het digitaliseren van de bibliotheekcollectie.

31 Hijsen of Niet

De nieuwe gemeentevlag van Meierijstad. Drie leden van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde beoordelen onafhankelijk van elkaar het ontwerp.

32 Afgevlagd

THEUN OKKERSE keek voor de achterpagina in z'n boekenkast.

De vlag uit voor...

Met bijdragen van Rob Bertijn en Jos Poels

Vlaggenieuws uit de hele wereld

Tubbergen De gemeente Tubbergen in Twente staat op het punt om zijn vlag uit 1963 te vervangen door een nieuwe logovlag met daarop voluit geschreven 'Gemeente Tubbergen'.

Tubbergen wil af van wat wordt gezien als een niet populaire, saaie, nietszeggende gemeentevlag. Deze op 25 november 1963 door de gemeenteraad vastgestelde vlag bestaat uit een blauw veld met drie gestileerde bergen. In het gemeentehuis is geen gemeentevlag te vinden. Gemeentewoordvoerder Erna Ekkelkamp legde op 1 maart in

Dagblad Tubantia uit: "Het is een kobaltblauwe vlag met drie driehoeken. Maar de vlag zegt niet zoveel." Er bestaat volgens haar ook twijfel over de betekenis van de driehoeken. "We konden het nergens terugvinden, maar we

denken dat het drie bergen zijn: de Haamberg, de Braamberg en de Tutenberg."

Reden genoeg voor Tubbergen de vlag te veranderen. Ekkelkamp: "Hoe leuk is het om een nieuwe vlag te laten ontwerpen door inwoners van Tubbergen?" Er werd een ontwerpwedstrijd uitgeschreven, waarvan drie ontwerpen naar de finale gingen. De bestaande vlag zat daar niet tussen. Op de website van de gemeente mocht iedereen zijn of haar keuze bepalen. Als winnaar kwam een ontwerp van Sam Eerdman uit Geesteren uit de bus. Die vlag is een moderne logovlag met daarin aan de onderkant van de vlucht "Gemeente Tubbergen".

Noardeast-Fryslân (Noordoost-Friesland) heeft de op een davidster lijkende ster op zijn eerder dit jaar vastgestelde gemeentevlag vervangen voor een zespuntig exemplaar waarvan de binnenste hoeken dicht bij elkaar staan. De vlag heeft bovendien ook een tweede blauw-gele band aan de onderzijde om aan te geven dat

Noardeast-Fryslân aan de Waddenzee grenst.

De gemeenteraad van Noardeast-Fryslân stemde op 1 september in met het nieuwe ontwerp. Bij de herschikking van de vlag waren het

Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) en het Friese discriminatie meldpunt *Tûmba* betrokken. Enkele boze en geschrokken leden van de joodse gemeenschap namen in maart contact op met beide instellingen toen ze over de nieuwe vlag vernamen. Na de ophef, die in de Friese media flink werd uitgemeten, besloten burgemeester en wethouders van Noordoost Friesland de vlag te veranderen.

Het in september vastgestelde ontwerp kan wél door de beugel volgens het CIDI. "De zespuntige ster die er nu op staat, is dusdanig anders van ontwerp dat hij veel minder doet denken aan het symbool dat joden

tijdens de oorlog op hun kleren moesten naaien, was uiteindelijk de consensus. De punten zijn beduidend puntiger. Vlaghobbyisten uit de omgeving hechtten zeer aan zowel het aantal punten als de kleur van de ster, zoals zij ook aan CIDI lieten weten, dus dit lijkt een redelijk compromis," aldus CIDI in een verklaring.

Heiloo De Noord-Hollandse gemeente Heiloo heeft op 27 mei van dit jaar een gemeentevlag vastgesteld. Vertrekend burgemeester Hans Romeyn kreeg een week later bij zijn afscheid van de gemeenteraad het eerste exemplaar cadeau.

Het initiatief om Romeyn met een gemeentevlag uit te wuiven, na die eerst te hebben vastgesteld, kwam van raadslid Tijmen Valkering van Heiloo Lokaal. Het ontwerp voor de vlag kwam van de Hoge Raad van Adel, die op zijn beurt voortborduurde op een uit 1987 stammend ontwerp van Derkwillem Visser van het Vlaggen Documentatie Centrum Nederland. De vlag heeft twee

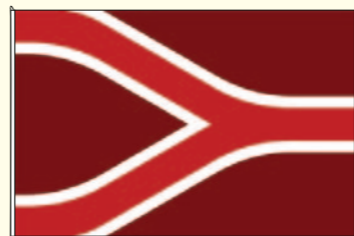
even hoge banen geel en blauw. In de bovenste gele baan staat aan de broekzijde een rood vierkant met daarin een wit Willibrorduskruis. Dat is identiek aan het wapenschild van Heiloo.

De gele baan symboliseert de strandwal waarop Heiloo ligt. In de vlag zijn de kleuren geel, blauw en rood verwerkt, om aan te geven dat Heiloo in Noord-Holland ligt. Geel en blauw verwijzen – net als het kruis – naar Willibrordus, die al sinds de achttiende eeuw in Heiloo wordt vereerd.

De Liemers In navolging van de Achterhoek heeft De Liemers – de streek ten zuidoosten van Arnhem en ingeklemd tussen de Rijn, de Oude IJssel en Duitsland – zichzelf een vlag aangemeten. De vlag werd ontworpen door multimedia-vormgeefster Sanne Smits (31) uit Zevenaar.

De vlag werd op 14 juli voor het eerst gepresenteerd bij de historische kerk in Oud-Zevenaar, en daarna onder meer bij het gemeentehuis in Duiven. Het initiatief om tot een vlag voor de regio te komen, kwam van *Liemers Helemaal Goed*, het marketingteam van de regio.

Smits motiveert haar vlag als volgt: "De regiogrenzen en aansluiting op zowel IJssel als Rijn vormen de basis van dit ontwerp. Door de vormen te versimpelen en te draaien is de Y-vorm tot stand gekomen. Rood is de kleur van 'opvallen' en staat voor onder andere warmte, liefde, passie, kracht en enthousiasme". "En ja", zei zij in dagblad *De Gelderlander*, "je kunt zeggen dat de witte lijnen een knipoog naar de Achterhoek zijn,

Seynboek Cornelis Vis

De Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg kwam onlangs in het bezit van een zeer exclusief seinboek. Bij veilinghuis Bubb Kuiper in Haarlem, kon dankzij een aanzienlijke anonieme gift, dit handgeschreven Seynboek Cornelis Vos worden aangekocht. De oorspronkelijke eigenaar was de Zeeuwse schout-bij-nacht Cornelis Vis (1714-1789). Een seinboek was in Vos' tijd aan boord van schepen standaarduitrusting voor vlagherkenning en vlagseinen op zee.

Normaliter hield een schipper of gezagvoerder dit in een zelfgeschreven journaal bij en voegde nieuwe informatie toe als die beschikbaar kwam.

De luxe uitgave van dit seynboek was

zeker niet voor alledaags gebruik, het was een statusobject, wat Vis thuis bewaarde. Het is ongetwijfeld gebaseerd op zijn eigen journaal, maar deze luxe uitgave werd in opdracht door een beroepsschrijver in schoonschrift geschreven, net als de kleurenafbeeldingen van de vlaggen door een professionele tekenaar werden vervaardigd. De laatste aantekening in het Seynboek is uit 1789, het jaar dat Vis overleed.

De band van rood en groen marokijn werd gemaakt bij binderij 'Vernuft en Vlijt',

verbonden aan de Middelburgse Teeken Academie (die anno 2021 nog steeds bestaat).

maar we zijn natuurlijk burens en hoewel we allemaal wel iets verschillend zijn is de basis denk ik toch wel vrij gelijk. Dat mag teruggezien worden in de vlag".

Engelse graafschappen Met de opname, op 16 juli dit jaar, van de nieuwe vlag van het graafschap Leicestershire in het vlaggenre-gister van het *Flag Institute*, hebben alle 51 historische graafschappen van Engeland een vlag. De opname in het vlaggenre-gister volgde nadat alle zeven parlementsleden van Leicestershire hierom hadden gevraagd.

Bij het ontbreken van een centrale instantie in Engeland (niet te verwarren met het Verenigd Koninkrijk, waartoe ook Schotland, Wales en Noord-Ierland behoren) heeft de Britse vereniging voor vlaggenkundigen, het *Flag Institute*, zich opgeworpen tot erkenningsinstelling. Het voor de hand liggende *College of Arms* in Londen houdt geen register van deze vlaggen bij.

De laatste graafschaps-vlag is een ontwerp van Jason Faber. Het combineert drie traditionele symbolen van Leicestershire. De rode en witte zigzag achtergrond is afgeleid van het wapen van Simon de Montfort, de 6-de graaf van Leicester. De wateraardbei komt uit het wapen van de graven van De Beaumont. De rennende vos komt voor in het wapen van het graafschap. Veel organisaties in Leicestershire gebruiken de vos ook als embleem.

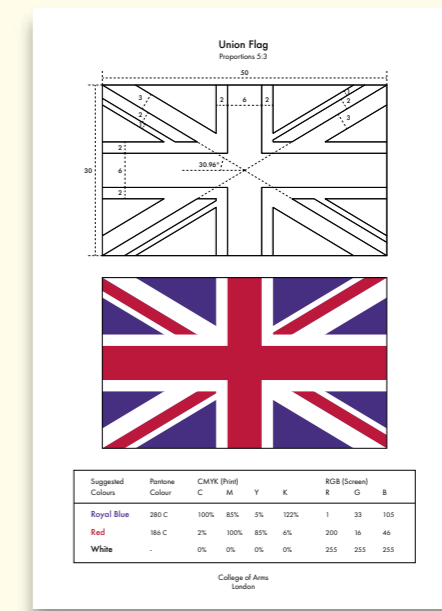
Samen met de vlag van het graafschap Herefordshire, dat vorig jaar haar vlag registreerde, werd de nieuwe vlag van Leicestershire op 23 juli bij het Britse parlement in Londen gehesen. Op die dag worden daar jaarlijks de geregistreerde vlaggen van alle historische graafschappen in Engeland, Wales en Scotland gehesen en tentoongesteld.

Verenigd Koninkrijk Het *College of Arms*, de vlaggen- en wapenautoriteit van Engeland, Wales en Noord-Ierland (maar weer niet van Schotland), heeft de Britse *Union Flag* afgelopen zomer vaste kleuren en proporties gegeven. Het blauw en rood zijn volgens het Pantone-systeem vastgesteld, respectievelijk PMS 280C en 186C. De proporties zijn 5:3 of 1:2.

De Union Flag, die verkeerdelijk ook wel Union Jack wordt genoemd, schraagt op een onduidelijk fundament als nationale vlag van het Verenigd Koninkrijk. Bij de opname van Ierland in het Verenigd Koninkrijk op 1 januari 1801 werd de sinds 1606 bestaande unievlag uitgebreid met een rood schuinkruis op een wit veld. De omschrijving van de vlag werd destijds door het College of Arms gemaakt in heraldische terminologie. In de praktijk konden vlaggenmakers die op hun eigen manier ver-

talen, waardoor er twee eeuwen tal van variaties van de Union Flag in omloop waren.

De Union Flag schraagt niet op wetgeving, maar op traditie. De vlag wordt sinds juli 1908 gezien als dé nationale vlag van het Verenigd Koninkrijk. Dat gebeurde op een uitspraak van de graaf van Crewe, destijds leider (liberaal) van het Britse Hogerhuis. Die omarming van de vlag werd in juni

De vlag uit voor...

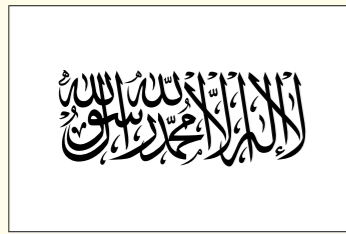
Vlaggenieuws uit de hele wereld

1937 nog eens herhaald in het Lagerhuis door de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, Sir John Gilmour.

Eerder dit jaar heeft de Britse conservatieve regering van premier Boris Johnson bepaald dat de Union Flag meer gebruikt moet worden in het openbaar, zeker als het gaat om overheidsgebouwen, ziekenhuizen en scholen. Dit voorschrift geldt echter alleen voor Engeland en Wales, niet voor Schotland en Noord-Ierland.

De exacte kleuren en maatvoeringen van de Union Flag moeten in het licht worden gezien van het duidelijkheid scheppen van het nationaal symbool. De specificaties zijn op www.college-of-arms.gov.uk/resources/union-flag-approved-designs te downloaden.

Afghanistan De streng-islamitische Taliban nam op 16 augustus dit jaar de Afghaanse hoofdstad Kaboel in, terwijl de buitenlandse troepen die sinds 2001 in het land aanwezig waren, zich terugtrokken. De officiële landsnaam werd veranderd in *Islamitisch Emiraat van Afghanistan*. Begin september claimde de Taliban de controle over het héle land te hebben.

Het overnemen van de controle ging gepaard met het hijsen van witte vlaggen met daarop in het Arabisch de Sjahada, de islamitische geloofsbelijdenis en een van de vijf zuilen van de islam: "Er is geen godheid dan God alleen en Mohammed is de gezant van God."

Deze vlag was tussen 1997 en 2001 de officiële vlag van Afghanistan, toen dat land ook al door de Taliban werd geregeerd. Na de Amerikaans-Brits inval in Afghanistan werd die in december 2001 vervangen door de oude zwart-rood-groene verticale banenvlag met in het midden het Afghaanse staatswapen.

Bij het afsluiten van deze *Vlag!* (10 september 2021) was de oude Taliban-vlag nog niet tot nieuwe officiële vlag verklaard. Taliban-woordvoerder Zabihullah Mujahid zei op 6 september dat het vaststellen van een landsvlag een taak is van de regering, zodra die er is. Tot dan is de witte Sjahada-vlag de voorlopige landsvlag.

Zuid-Jemen Op de plek in Aden waar op 22 mei 1990 voor het eerst de rood-wit-zwarte vlag van het verenigde Noord- en Zuid-Jemen werd gehesen, ging op 4 mei dit jaar de vlag in top van het voormalige Zuid-Jemen. Die heeft de Jemenitische vlag, met daarop een lichtblauwe driehoek met een rode vijfpuntige ster.

Het hijsen van de Zuid-Jemenitische vlag bij het voormalige presi-

dentiële paleis in Aden was georganiseerd door de Zuidelijke Overgangsraad (Southern Transitional Council, STC). Die herdacht daarmee dat op 4 mei 2017 de *Aden Declaratie* werd aangenomen, op basis waarvan de STC aan de slag ging. Het doel is de onafhankelijkheid van Zuid-Jemen te herstellen. De STC krijgt steun vanuit de Verenigde Arabische Emiraten en claimt het overgrote deel van het voormalige Zuid-Jemen onder controle te hebben.

Vorig jaar deed de STC al een oproep aan de bevolking om de oude vlag zoveel mogelijk uit te steken. Aan de oproep werd grootschalig gevolg gegeven. De vlag dateert oorspronkelijk van 30 november 1967, toen de Britten uit Aden en de omliggende voorheen autonome emiraten onvrijwillig vertrokken. Het gebied, de Federatie van Zuid-Arabië, werd die dag als Volksrepubliek Zuid-Jemen onafhankelijk.

Het was Het Nationaal Bevrijdingsfront, dat met de onafhankelijkheid aan het bewind kwam. Die voerde een rood-wit-zwarte banenvlag. Met de onafhankelijkheid werd die uitgebreid met de lichtblauwe driehoek met de rode ster. De driehoek stond voor het volk dat onder leiding stond van het socialistische Bevrijdingsfront, wat gesymboliseerd werd door de rode ster. Of die betekenis er nu nog aan wordt gegeven is onbekend. Vragen richting STC hierover worden niet beantwoord.

Progress-vlag De 25ste editie van het internationaal homofestival Pride Amsterdam in het eerste weekeinde van augustus werd niet alleen door de coronacrisis overschaduwed, maar ook het gebruik van de Progress-vlag gooide bij de jubileumviering roet in het eten. Een aanzienlijk deel van de gay-beweging, die sinds 1978 de regenboogvlag gebruikt, is niet te spreken over het kapen van hun vlag.

De Progress-vlag is een regenboogvlag, uitgebreid met vanuit de broeking vijf over elkaar liggende driehoeken. Tijdens de vorige Pride Amsterdam verving de organisatie de traditionele regenboogvlag (zes even hoge banen rood, oranje, geel, groen, blauw en violet) door de Progress-vlag. De driehoeken daarin zijn zwart, bruin, lichtblauw, lichtroze en wit. De laatste drie kleuren komen uit de transgender vlag, en zwart en bruin staan voor zwarte mensen en andere personen van kleur.

De traditionele regenboogvlag representeert de LHBTI-gemeenschap. LHBTI staat voor lesbiennes, homo's, biseksuelen, transgenders en interseksuelen. "Blijf met je poten van m'n vlag af", dacht Hans Verhoeven toen hij het ontwerp van de Progress-vlag zag en die duidelijk is gebaseerd op de regenboogvlag.

Verhoeven heeft zich ontpopt tot voorman van de tegenstanders van de gekaapte gay-vlag. Hij moedigt subgroepen aan die zich binnen de lhbt-gemeenschap terug willen zien in een vlag. Dat kan volgens Verhoeven ook met eigen, individuele vlaggen. Hij verkoopt zelf meer dan vijftig verschillende Pride-vlaggen, van de lesbiese vlag tot de panseksualiteitvlag. "Agender, androfiel, aromantic, asexueel, ze hangen op alfabet."

Bennebroek krijgt na tien jaar erkenning in de vlag

Vijfde groene baan in de vlag van Bloemendaal

In Noord-Holland ligt ten westen van Haarlem de gemeente Bloemendaal. In 2009 ging Bennebroek op in Bloemendaal. Het duurde tien jaar voordat er een nieuwe gemeentevlag werd vastgesteld.

Door MARCEL VAN WESTERHOVEN

Vanaf de fusie van Bennebroek en Bloemendaal in 2009 wapperde er voor het gemeentehuis in Overveen de oude vlag met vier groene banen uit 1981 of de nieuwe logovlag. Het gemeentewapen van de oude gemeente Bloemendaal ging mee naar de heringedeelde gemeente Bloemendaal. Dat was verleend bij Koninklijk besluit van 3 augustus 1968, nr. 18. (Afbeelding 1) De omschrijving ervan luidt: "Van zilver beladen met 3 meerbladen van sabel. Het schild gedekt met een gouden kroon van 3 bladeren en 2 paalen."

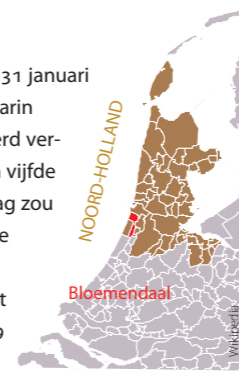
Meerbladen zijn in vlaggenkundige kringen beter bekend als waterbladen, of plompenbladen, die in de Friese provincievlag sieren.

Op 22 mei 2019 nam de gemeenteraad van Bloemendaal het besluit een nieuwe gemeentevlag aan te nemen, waarin Bennebroek ook is vertegenwoordigd, door er een vijfde groene baan aan toe te voegen (Afbeelding 2). In het raadsbesluit luidt het: "De gemeentevlag met 5 groene banen en drie meerbladeren vast te stellen als nieuwe gemeentevlag".

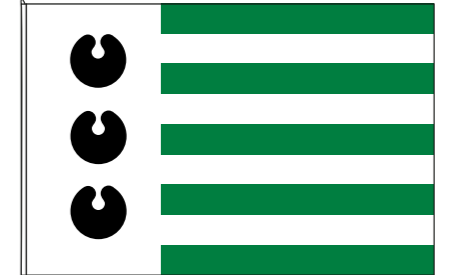
Verder staat de vlag in het besluit niet beschreven. Een meer zeggende, eenvoudige beschrijving van de vlag had kunnen zijn: 'Een witte broeking met drie zwarte meerbladeren en een vlucht van negen banen, afwisselend groen en wit.' En om niets aan onduidelijkheid over te laten, zou nog kunnen worden toegevoegd dat de meerbladeren een hoogte van 1/5 van de vlaghoogte hebben en gecentreerd zijn op 3/14, 1/2 en 11/14 van de vlaghoogte.

Raadsnotie

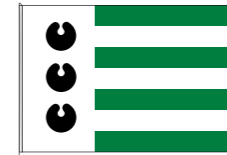
De gemeenteraad had eerder op 31 januari 2019 een motie aangenomen waarin Burgemeester en Wethouders werd verzocht ervoor te zorgen dat er een vijfde groene baan aan de gemeentevlag zou worden toegevoegd, om daarmee Bennebroek aan te duiden. Dit kwam overeen met het advies dat de Hoge Raad van Adel al in 2009 had gegeven aan de gemeente.

1. Het op 3 augustus 1968 verleende gemeentewapen van Bloemendaal.

2. De op 22 mei 2019 vastgestelde gemeentevlag van Bloemendaal.

3. Vlag die de voormalige gemeente Bloemendaal in 1981 vaststelde.

4. Vlag uit 1972 van de voormalige gemeente Bennebroek.

5. De populaire dorpsvlag van Vogelenzang uit 2013.

In de oorspronkelijke vlag van Bloemendaal uit 1981 (Afbeelding 3), destijds ontworpen door K. van Keekem, stonden de vier groene banen in de vlucht expliciet voor de vier dorpen in de toenmalige gemeente, van noord naar zuid Bloemendaal, Overveen, Aerdenhout en Vogelenzang.^{1,2} In de nieuwe situatie van na de fusie van 2009 dekte deze vlag niet meer de lading, omdat met Bennebroek de gemeente sindsdien uit vijf dorpen bestaat. De raad heeft er na tien jaar dan eindelijk voor gezorgd dat Bennebroek er nu ook op de vlag bij hoort.

De broeking van de nieuwe gemeentevlag is hetzelfde gebleven als die uit 1981. De drie zwarte meerbladeren op wit komen uit het gemeentewapen (drie zwarte meerbladeren op zilver), dat na de fusie niet is aangepast. Het is – met omkering van de kleuren – het wapen van het adellijk geslacht

Van Tetterode, dat in Overveen zetelde. Tetterode is ook de oude naam van Overveen. Het is niet duidelijk waarom de banen in de vlucht groen zijn. Een verwijzing naar de bosrijke omgeving ligt voor de hand.

Bennebroek

De voormalige gemeente Bennebroek voerde een rode vlag met een smalle gele baan (Afbeelding 4). Die was vastgesteld op 13 april 1972 op advies van de Hoge Raad van Adel en was gelijk aan het beeld van het wapenschild.³ Het is het wapen van de heerlijkheid Bennebroek.

Dorpsvlag Vogelenzang

Het dorp Vogelenzang heeft sinds 2013 een dorpsvlag die zeer populair is en in het dorp veel is te zien. De vlag (Afbeelding 5) vertoont sprekende vogels en de hoofdletter V in de kleuren van de Bloemendaalse en Noord-Hollandse vlaggen.⁴

Noten

1. *Vexilla Nostra*, jaargang 17, nr. 122, september-oktober 1982, p. 87.
2. *Vexilla Nostra*, jaargang 19, nr. 131, maart-april 1984, p. 38.
3. *Vexilla Nostra*, jaargang 13, nr. 95, mei-juni 1978, p. 21.
4. *Vlag!*, nr. 13, najaar 2013, p. 21.

Ruimtevaarder André Kuipers schenkt Nederlandse ruimtevlag aan Rijksmuseum

Het was niet de bedoeling en ook niet de verwachting dat de Nederlandse vlag die André Kuipers in 2011 mee de ruimte innam ooit op aarde zou terugkeren. Door een gelukkig toeval bleef de vlag behouden. André Kuipers, Flight Engineer 4 en Medical Crew Officer tijdens zijn tweede ruimtevlucht in 2011/2012, vertelt hoe deze vlag niet in de dampkring is verbrand, maar nu in het Rijksmuseum hangt.

Door JEROEN TER BRUGGE*

De toch al bijzondere vlaggencollectie van het Rijksmuseum in Amsterdam werd op 28 september 2020 verrijkt met wel een heel opmerkelijk exemplaar. Niet zo zeer door haar uitvoering, wel door de uitzonderlijke reis en het gebruik in een gewichtloze omgeving.

Het zal de Nederlandse vlaggenfabrikanten teleurstellen, maar de vlag die Kuipers in zijn handbagage meenam op zijn tweede ruimtevlucht, zo'n tien jaar geleden, was een merkloos kunststoffen exemplaar. Het is dan ook niet de vlag zelf die bijzonder is, wel de betekenis die deze door het verblijf in de ruimte en door Kuipers heeft gekregen.

In een raket en in ruimtestations zijn de opvarenden in grote mate van elkaar afhankelijk en is het volbrengen van de missie het belangrijkste doel. Nationaliteiten spelen daarbij geen rol en worden tijdens het werk ook niet gevoeld. Aan boord is iedereen gelijk en speelt het land van herkomst geen enkele rol. Tegelijk voelde Kuipers zich ook trots dat hij als Nederlander onderdeel uitmaakte van deze missie. Het tijdens contacten met de Nederlandse media nadrukkelijk tonen van het rood-wit-blauw onderstreepte dat gevoel. Hoewel hij zich een wereldburger voelt, wilde hij toch ook laten zien waar hij vandaan komt en waartoe een klein land in staat is. Niet zozeer als plat nationalisme, maar meer om zijn verbondenheid met het thuisfront op zo'n grote afstand te bevestigen. Opvallend is het volgens hem dat juist kleinere landen die neiging hebben. De Russen en Amerikanen deden niet aan vlagvertoon.

Ruimtevaart is geen vakantievierden. Het mee terug nemen van souvenirs is in principe uitgesloten. Iedere astronaut mag maximaal anderhalve kilo aan persoonlijke spullen mee aan boord nemen, maar op de terugreis laat je vrijwel alles achter.

Natuurlijk zijn er wel de talloze foto's die gemaakt worden en op digitale wijze hun weg naar aarde vinden. Dat Kuipers

veel foto's van Nederland maakte, onderstreepte de band die hij met zijn vaderland voelde.

Ruimteafval

Tot dan toe was het gebruikelijk dat alle afval, van etensresten en fecaliën tot gebruikte kleding en ander gebruiksgoed, in een capsule werd afgestoten en in de dampkring verbrandde. Een lot dat de vlag normaalgesproken ook had ondergaan.

Dat de meegebrachte vlag toch mee terug naar aarde is gekomen, was een in dit licht gelukkig toeval. Een bijzonderheid van zijn missie, in ruimtevaartterminologie *Sojoez-vlucht TMA-03M en ISS expeditie 30 en 31*, was dat voor het eerst een commercieel vrachtschip vastkoppelde aan het ISS. Dit van een hitteschild voorziene ruimtevaartuig Dragon, de eerste transportcapsule van het Amerikaanse SpaceX van ruimtevaartondernemer Elon Musk, bracht voorraden en nam apparatuur en resultaten van experimenten mee terug naar aarde.

Ruimte voor het terugsturen van persoonlijke eigendommen was er niet. Omdat echter de kwetsbare vracht schokvrij moest worden ingepakt, werd een beroep op kleding en ook op Kuipers' vlag gedaan. Er bleek echter geen verpakkingsmateriaal voor de kwetsbare vracht te zijn. De bemanning stelde voor een deel van hun kleding voor dit doel te gebruiken, met het verzoek om het na de vlucht weer terug te krijgen. Toen duidelijk werd dat de vracht mee terug kon gaan met de Dragon, nam hij de gelegenheid waar en vroeg zijn medebemanningsleden hun handtekening op de witte baan te plaatsen. Een persoonlijke geste aan hun collega die het teamgevoel versterkte en ook laat zien dat ze er geen moeite mee hadden hun naam aan de Nederlandse vlag te verbinden. Naast Kuipers zetten de Russen en Amerikanen Anton Shkaplerov, Dan Burbank, Anatoly Ivanishin, Oleg Kononenko en Don Pettit hun handtekening. Kuipers kreeg na afloop de vlag, zoals afgesproken, terug.

Museumstuk

Na terugkomst op aarde heeft Kuipers de vlag thuis als aandenken bewaard zonder er verder meteen plannen mee te hebben. Bewust van de symbolische waarde die het persoonlijke overstijgt, vatte hij het plan op de vlag blijvend voor het grote publiek toegankelijk te maken. Uiteindelijk kwam maar één plek daarvoor in aanmerking, zoals hij zelf zegt 'de natio-

nale bewaarplaats: het Rijksmuseum'. En inderdaad is deze vlag, die op diverse foto's aan boord van het ISS figureert, met zijn bijzondere geschiedenis en betekenis hier op zijn plaats.

Een tweede veel kleinere Nederlandse vlag, schonk Kuipers na terugkomst aan koning Willem-Alexander. De vorst heette Kuipers in 2012 in Noordwijk bij het Space Expo Centre welkom terug in Nederland en nodigde de ruimtevaarder later uit om diens 'wapenkoning' te zijn tijdens de Inhouding als koning in 2013. De vlag prijkte enige tijd prominent in de werkkamer van de koning op Paleis Noordeinde.

Vlaggen in Rijksmuseum

Het Rijksmuseum heeft sinds de opening van zijn deuren in 1883 vlaggen verzameld. De talloze zeventiende- tot en met negentiende eeuwse vlaggen waren afkomstig van de oude admiraliteiten en de Koninklijke Marine, die deze tijdens zeeslagen en rooftochten buitgemaakte nationale symbolen als trofee bewaarden. Later werden vlaggen die een min of meer belangrijke rol in de Nederlandse geschiedenis hadden vervuld aan de collectie toegevoegd. De laat-zestiende eeuwse Amsterdamse vlag die in het 'Behouden Huis' op Nova Zembla was teruggevonden, is daar een van de meest intrigerende van.

Nog steeds worden vlaggen in de collectie opgenomen, zoals nog zeer onlangs een originele Morgenstervlag van Nederlands Nieuw-Guinea (1961), die in 1963 door Indonesië werd verboden.

Vlaggen zijn niet alleen nuchtere representaties van landen, regio's of steden, maar speelden vaak ook een rol in de politiek of het maatschappelijk leven. Zeker waar machtsuitoefening in het geding was en territoriale aanspraken golden, kregen vlaggen een strategische en emotionele betekenis, waarvan de intentie van plaats en tijd afhangt. Dat geldt voor de Morgenstervlag, maar zeker ook voor de galactische vlag die Kuipers aan het museum schonk.

Vlagtradities in de ruimte

Vlaggen kennen uiteenlopende toepassingen en rollen. Van oudsher vervulden vlaggen ook de rol van een visueel waarneembare claim op een bepaald gebied. Dat kon een onbetwist territorium zijn, maar ook een net veroverd gebied of land, waarvan de status internationaal (nog) niet was vastgesteld.

De naoorlogse ruimtevaartwedloop dreigde niet alleen op een prestigiestrijd uit te lopen, maar ook naar verruiming van territoriale aanspraken, al dan niet van militair-strategisch belang. Het plaatsen van vlaggen op hemellichamen is dan ook niet zonder lading. Om niet te overziene conflicten te voorkomen, trad in 1967 vanwege de Verenigde Naties het 'Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies' ('Outer Space Treaty') in werking. Het bevat bepalingen die onder andere het plaatsen van wapensystemen verbiedt en het vreedzame samenwerken tussen ruimteverende naties propageert. Artikel 2 van het Outer Space Treaty bepaalt: 'Outer space, including the moon and other celestial bodies, is not subject to national appropriation by claim of sovereignty, by means of use or occupation, or by any

André Kuipers draagt voor de Nachtwacht de vlag over aan Harm Stevens, conservator 20ste eeuw van de afdeling geschiedenis van het Rijksmuseum. (Foto Rijksmuseum)

other means.' Claims op welk buitenaards gebied is dus verboden en vlaggebruik in die zin ook.

Toch zal iedereen die zich de journaalbeelden van de eerste maanlanding in 1969 herinneren dat Neil Armstrong en Buzz Aldrin de Amerikaanse *Stars and Stripes* plantten. Het Amerikaanse Congress haastte zich te verklaren dat dit 'a symbolic gesture of national pride in achievement' was en geen claim op de maan.

Kuipers' vlaggen, door hem gebruikt tijdens de contactmomenten met aarde, zijn overduidelijk nooit bedoeld om welke claim dan ook te leggen. Het onschuldige gebruik aan boord van het ISS-station leverde dan ook geen problemen op met de ruimtevaartinstanties. Het leidde zelfs tot enige hilariteit toen hij live vanuit het ruimtestation op de Franse tv werd geïnterviewd en de Nederlandse vlag, die met klittenband op zijn bovenarm zat, een kwartslag draaide en zei: 'Ik ben een ESA astronaut en vandaag ben ik Frans.'

Toch was het vlagvertoon niet onbepaald toegestaan. Toen Kuipers ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van het Wereld Natuur Fonds, waar hij ambassadeur van is, de vlag van die organisatie wilde tonen, werd dat aanvankelijk niet toegestaan. NASA vreesde een precedentwerking, maar ging uiteindelijk toch overstag.

Nationale beeldkenmerken

Ruimtevaart wordt in de praktijk door vrijwel alle deelnemende landen gepresenteerd als nationale prestatie. Het spreekt tot ieders verbeelding en er zijn enorme investeringen mee gemoeid, die hand in hand gaan met uitingen van trots op de eigen natie en enige internationale wedijver. Dat vlaggen als één van de sterkste en alom bekende nationale beeldkenmerken worden toegepast,

lag vanaf het begin voor de hand. Met de scheepvaart als voorbeeld natuurlijk. De uniformen en werkkleding van de astro- en kosmonauten zijn dan ook voorzien van natievlaggetjes en ook in de vluchtpatches zijn vaak de nationale kleuren verwerkt. Ook zijn bij lanceringen de vlaggen van participerende landen meestal duidelijk zichtbaar en vindt voor vertrek eerst een ceremonie plaats waarbij de natievlaggen van de opvarenden gehesen worden.

Zoals elke vlucht kende ook de TMA-03M missie zijn eigen insigne, 'patch' genaamd, die net als de natievlaggen van de kosmonauten op de ruimtevaartpakken waren bevestigd. Opmerkelijk is dat veel bemanningsleden die aan boord van de Russische Sojoez-schepen naar het ISS-station gaan, een patch dragen dat door een Nederlander is ontworpen. Deze zijn van de hand van ruimtevaartdeskundige Luc van den Abeelen, die regelmatig als commentator in de landelijke media optreedt. Ook voor TMA-03M ontwierp hij de patch, een prijsvraagwinnende kindertekening van drie ruimtevaarders. Tevens is het sterrenbeeld Schorpioen afgebeeld omdat de hoofdstar Antares de roepnaam van de bemanning is, en zitten er creatieve uitingen in de cyrillic letters.

Met de schenking door Kuipers van de 'galactische vlag' is het Rijksmuseum in staat gesteld de Nederlandse betrokkenheid bij de internationale ruimtevaart te presenteren. Een object dat daarmee niet alleen symbolische waarde heeft, maar ook een persoonlijk verhaal vertelt, namelijk dat van André Kuipers en van zijn ervaringen buiten de dampkring. □

*) Jeroen ter Brugge, conservator maritieme collecties van het Rijksmuseum, bedankt André Kuipers, Helen Kuipers en Harm Stevens voor hun hulp bij de totstandkoming van deze *petit histoire*.

Kuipers' vlag in het atrium van het Rijksmuseum. (Foto Rijksmuseum)

De bemanningsleden van het ISS-station die hun handtekening plaatsten, vanaf André Kuipers met de klok mee: Oleg Kononenko, Don Pettit, Joe Acaba, Genadi Padalka en Sergei Revin. (Foto ESA/NASA)

TMA-03M missie insigne, 'patch' genaamd

Conditie en conservering van eeuwenoude vlaggen

Het Nationaal Militair Museum in Soesterberg bezit eeuwenoude vlaggen en vaandels die in 2014 zijn meegekomen uit het Legermuseum in Delft. Sommige daarvan waren in de jaren '60 gerestaureerd. Wat toen goed leek, pakte na verloop van tijd toch anders uit. 'Ze moeten opnieuw stabiel worden geborgen. Het museum geeft dat een hoge prioriteit.

Door PAUL VAN BRAKEL*

Binnen de afdeling Collectie van het Nationaal Militair Museum (NMM) in Soesterberg staat voor 2021 het Vlaggen- en vaandelproject gepland. Een noodzakelijke vervolgstap na de verhuizing van de collectie van Delft naar Soesterberg in 2014, als gevolg van de reorganisatie van diverse Defensiemusea.

Menig exemplaar is voor verhuizing in gereedheid gebracht door ze stabiel op een rol te wikkelen. Een laagje Melinex, een beschermende transparante film, is daarin meegenomen. Een voorlopige berging die

vroeg of laat om een permanente oplossing vraagt waarbij consolidatie, registratie, ontsluiting en toegankelijkheid van de vlaggen centraal staan. Omdat de vlaggen allemaal weer onder ogen komen, kan ook een waardeprijs worden opgesteld. Criteria zullen worden aangegeven waarom de betreffende vlaggen in de collectie van het NMM thuishoren. Ook de conditie is daarbij een punt van aandacht. Het opstellen van een 'ontwikkelpotentieel' kan het profiel verhogen door te bezien wat er gedaan kan worden om dit te verbeteren.

Eventjes laten zitten

'Nog eventjes laten zitten!' Lang was dit het devies wat het grootformaat vlaggen en vaandels aanging. Met grootformaat worden die vlaggen bedoeld die vanwege hun omvang niet zomaar platliggend in een lade kunnen worden opgeborgen. Deze zijn daarom op een rol gewikkeld met als doel voor een bepaalde tijd stabiliteit te bieden. Met name de scheepsvlaggen vallen binnen deze categorie.

Daarnaast heeft het NMM ook wel eens 'nee' moeten zeggen op verzoeken om bepaalde exemplaren te mogen zien. Omdat de vlaggen niet goed toegankelijk waren, kon dit niet worden gehonoreerd: te veel rollen bij elkaar, geen sinecure om daar een individueel exemplaar uit te halen zonder takelsteun of het re-shuffelen van het depot. Hooguit voor een tentoonstelling kon daar de moeite voor worden genomen.

Nu de verhuizing alweer enige tijd achter de rug is, is het de hoogste tijd de vlaggen opnieuw af te rollen en er een duurzame en goed toegankelijke oplossing voor te vinden. Het gaat om ongeveer honderd exemplaren die vanaf een rol omgepakt dienen te worden. Dé gelegenheid om ze allemaal op conditie te beoordelen.

Een motiverende bijkomstigheid was dat Willemijn Bolderman, masterstudent *Conservation and Restoration of Cultural Heritage* aan de Universiteit van Amsterdam, onderzoek wilde verrichten naar de conditie van een aantal vlaggen die in het verleden een restauratiebehandeling hebben ondergaan¹. Zes exemplaren kwamen in aanmerking voor nader onderzoek. De eerste fase van het project, waarbij dit onderzoek centraal stond, is inmiddels afgerond.

Een van de belangrijkste punten in het onderzoek van mevrouw Bolderman was de analyse van de conditie van vlaggen die begin jaren zestig een grondige restauratie hebben ondergaan, waarbij een onomkeerbare behandeling heeft plaatsgehadt. Een aantal zijn geïmpregneerd met polyvinyl-butylal en polyvinyl acetaat.² De bedoeling destijds was de vezels te stabiliseren op een drager en de ontbrekende delen aan te vullen door deze in te kleuren met tempera-erven. Daarmee zou als het ware een reconstructie worden gemaakt van het origineel met de

Een pagina uit het VOC-document uit 1781, waarin de beloningen vermeld staan voor het buitmaken van diverse categorieën vlaggen.

Nationaal Archief, HaNA_1.04.02_7222_0001 en _0002

Boven: Een Franse compagniesvlag wordt behandeld (inv. 057569). De ontbrekende delen worden met temperaverf aangevuld. Onder: De drager wordt behandeld om later de restanten vlag op te bevestigen en de ontbrekende delen aan te vullen. Foto, gemaakt in de Werkplaats tot Herstel van Antieke Textiel in Haarlem, begin jaren '60.

Het afrollen van een scheepsvlag met Bourgondisch kruis. Let wel; het gaat hier om een half overgebleven vlag (inv. 051973). De afmetingen vallen meteen op. Ook is de mee gewikkelde Melinex-film goed te zien.

authentieke resten. Na verloop van jaren blijkt dat het impregneren een ongewenst effect heeft gehad: het verlijmen leidde tot verharding en verkleuring van de originele vezels.

Ook werd onderzocht of aan de hand van de huidige bevindingen een prognose kan worden opgesteld van de te verwachten conditie in de komende decennia.

Historische betekenis

In zijn collectie heeft het Nationaal Militair

Museum een aantal door het Nederlandse leger veroverde vlaggen en vaandels van buitenlandse legereenheden. Daar staat tegenover dat zich in buitenlandse musea ook op Nederland veroverde vlaggen en vaandels bevinden. De (ongeschreven) krijgstraditie stelt echter dat het alleen door terugveroveren weer in eigen bezit kan komen. Het lijkt mij dat we na eeuwen deze mooi in die musea laten: onze verhoudingen met de huidige bevolking in de betreffende landen zijn sterk in vredelevende

zijn veranderd om dit met een militaire operatie te beslechten. Het geeft vooral een stuk historie weer: hoe zijn de kaarten destijds geschud. Overigens gaan de musea er goed mee om; dat is weer hún eer te na en een verplichting tot de bewaarfunctie van de historie in het betreffende land.

De vlaggen die in deze eerste fase van het project zijn onderzocht, hebben allen als trofee in de Ridderzaal in Den Haag gehangen. Het was binnen de krijgstraditie gebruikelijk bij ver-

Compagnievlag van het Franse regiment Sparre (inv. 057559), buitgemaakt bij de slag bij Oudenaarde (11 juli 1708). Goed is de donkere verkleuring van de originele vezel te zien.

Het aanbrengen van een raster of grid om de plaats van beschadigingen goed te kunnen beschrijven. (Scheeps)vlag met Bourgondisch kruis (inv. 051968)

Detailopname van het grootformaat scheepsvlag met Bourgondisch kruis (inv. 051973). De platbinding van het authentieke weefsel laat zich goed onderscheiden. Verder is de craquelé goed te zien tussen de banen textiel, de later toegevoegde temperaverfdelen.

Beschadigingen van een exemplaar uit de categorie zijde- en katoenen vlaggen (inv. 057569). Naast de verkleuring is te zien dat craquelé en scheurtjes zijn ontstaan in de authentieke vezels, als gevolg van ontstane blaasjes in de geïmpregneerde ondergrond.

overing van schepen en legerregimenten om de vlaggen mee te nemen en als pronkstuk van overwinning te tonen. Een regimentsvaandel was altijd in de nabijheid van een commandant. De verovering ervan betekende immers dat de commandant was overmeesterd (én daarmee het regiment, denk aan het spelletje Stratego).

Een collega maakte mij erop attent dat hij documenten was tegengekomen van de VOC uit 1781 waarin melding wordt gemaakt van beloningen voor het buitmaken van vlaggen. In sommige gevallen kon dit lucratief zijn. Voor het veroveren van vlaggen stond een beloning al naar gelang de categorie: een admiraalsvlag 1000 rijksdaalders, een vice-admiraalsvlag 500 rijksdaalders, een vlag van een schout-bij-nacht 300. Verder voor een 'Breede Wimpel' 200 rijksdaalders, een 'ordinaire wimpel' 150 en een 'Vlag vanagter' 100.³

De bestudeerde vlaggen zijn in een paar categorieën onder te verdelen. Zo zijn er de scheepsvlaggen, veelal afkomstig uit de periode van de Tachtigjarige Oorlog, buitgemaakt door het Staatse leger in de strijd tegen de Spanjaarden. Eén van de drie scheepsvlaggen in de collectie met het wapen van Philips II kwam in aanmerking. Verder twee exemplaren die voorzien zijn van een Bourgondisch (takken)kruis. Daarnaast een Franse compagniesvlag die als oorlogsbuit is meegekomen uit de Slag bij Oudenaarde, onderdeel van de Spaanse Successieoorlog (1708). Een andere categorie betreft een Indische vlag en een exemplaar

afkomstig van de strafexpeditie uitgevoerd door Van Braam in 1784 in Malakka (in het huidige Maleisië).⁴

Materiaal en conditie

Het ophangen aan het plafond in de Ridderzaal deed conservering technisch de vlaggen uiteraard geen goed. Dat was destijds nooit een punt van aandacht. Sommige bleven gewoon een eeuw hangen, andere raakten hangend aan hun eigen gewicht in verval. Op contemporaine schilderijen van de Ridderzaal is te zien dat er exemplaren zijn waarvan alleen nog de helft aan het plafond hangt. Ook zijn geschreven bronnen bekend die melden dat textielvezels vanaf het plafond naar beneden zijn komen vallen.

Nadat ze in de Ridderzaal hebben gehangen, zijn ze in 1806 naar Het Paleis op de Dam in Amsterdam overgebracht. Uiteindelijk komen ze begin jaren zestig van de twintigste eeuw in de collectie van het Legermuseum terecht, een van de voorgangers van het huidige NMM.

De materialen waarvan de vlaggen zijn gemaakt, lopen uiteen, wat uiteraard een impact heeft op de condities en verschillende bewaarmethoden vergt. Er is een onderverdeling te maken in zijde-, linnen-, katoenen en wollen vlaggen.

Bij de overdracht van het Paleis op de Dam naar het Legermuseum hebben ze een grondige restauratie ondergaan. Hiervan is een uitgebreid verslag gemaakt dat in 1966 in

Armamentaria, het jaarboek van het museum, is gepubliceerd.⁵ Het verslag meldt dat gekozen is voor een methode dat in de vijftiger jaren is ontwikkeld door het *Laboratorium voor Vezeltechniek* van de Technische Hogeschool in Delft. Deze methode hield in dat oude weefsels werden geconserveerd door ze te verstevigen met een kunsthar en deze op een duurzame drager te plakken. De uiteindelijke uitvoering vond plaats bij de *Werkplaats tot Herstel van Antieke Textiel* in Haarlem.

Voor deze behandeling kwamen vlaggen in aanmerking die zich in de hoogste staat van verval bevonden en voor verder verval 'gered' dienden te worden. Na een eerste reiniging zijn de weefsels geïmpregneerd met *Polyvinylbutyral*. Bij dit proces zou het tot in het diepste vezel doordringen om het geheel bijeen te houden. Daarna is het op een steunweefsel (*Tergal*, met daarop de lijmlaag *Seramul*, een emulsie van *Polyvinyl acetaat*) aangebracht. Het steunweefsel zelf was op ware grootte waarop de losse fragmenten zijn verlijmd. Een intensieve en tijdrovende puzzel in de reconstructie van de vlag. De ontbrekende delen zijn bijgeschilderd met temperaverf in zo goed mogelijk gelijkende tinten.

Dat het gebruik van dergelijke lijmsorten op lange termijn problematisch is, is in de jaren 90 van de vorige eeuw al geconstateerd en onderkend. Op een conferentie in januari 1998 van UKIC Textile Section met als thema *Adhesive Treatments Revisited*, presenteerde Foekje

Boersma haar studie naar het verval en de effecten van de behandeling dertig jaar na dien.⁶ Het vormt een soort van tussentijdse rapportage van de conditie waarin de behandelde exemplaren zich toen bevonden.

Plan van aanpak

In de aanpak van het project kwamen vijf vlaggen voor onderzoek in aanmerking. Een zesde exemplaar was een onbehandelde Maleisische vlag, die als vergelijk-exemplaar diende. Deze laatste was destijds niet als uiterst slecht beoordeeld en volstond een tule hoes om de losse stukjes enigszins bij elkaar te houden. Voor opslag in depot, liggend in een lade, is dit een redelijk veilige bewaarmethode. Ophangen is daarbij geen alternatief, ook niet voor tentoonstellingsdoeleinden.

De vlaggen zijn ontrold en op een vlakke ondergrond gelegd. Voor ons hét moment om ze fotografisch vast te leggen. Oneffenheden, gaten, losse vezels, stiksels, etc. konden eveneens visueel worden vastgelegd.

Bij het laagje *Melinex* dat meegerold is, blijkt het eerste probleem te zijn ontstaan: op sommige plaatsten is deze vast gaan zitten aan de toegevoegde verflaag. Verklevingen zijn dus aan de orde geweest. Er is geprobeerd om deze met warme lucht (föhn) zacht en los te maken. Hiermee kon de *Melinex* redelijk veilig worden verwijderd.

Om de beschadigingen goed te kunnen lokaliseren en te beschrijven, is er een soort net overheen gelegd om het gehele oppervlak in

een grid onder te verdelen. Door deze te voorzien van nummer- en letterkolommen, kan duidelijk de plaats van beschadigingen aangegeven worden.

Met behulp van een *Dino-lite* microscoop is gericht het oppervlak afgezocht en zijn digitale uitvergrotingen gemaakt. *Dino-lite* is een cilindervormige microscoop, aangesloten op een computer, waarmee vanuit de hand wordt gewerkt. Deze microscoop zoomt in op de vezels en zo kunnen de lijmlaag en eventuele verkleuringen nauwkeuriger worden bestudeerd. Ook scheurtjes en craquelé worden zo onderzocht. Mooi is te zien dat de eeuwenoude vlaggen bijna allemaal in een platbinding zijn geweven. Ook is goed te zien dat de verschillende banen en applicaties erop gestikt zijn, een inkijkje hoe ze zijn vervaardigd. Omdat de naaimachine toen nog niet bestond, moet dit allemaal handwerk zijn geweest. De steken zijn weliswaar grof maar zeer regelmatig. Kennelijk iemand met een vaste en geroutineerde hand.

Conclusies

De algehele conclusie die kan worden getrokken, is dat beschadigingen toe te schrijven zijn aan een combinatie van oorzaken ontstaan door de restauratiebehandeling, de verschillende bewaarmethoden door de jaren heen en de specifieke eigenschappen van het materiaal zelf. Uit onderzoek in het verleden was al gebleken dat de lijmlaag de vlaggen kwetsbaar maakt bij een temperatuur boven de twintig graden en snel veranderende relatieve vochtigheid.

De bewaarmethoden hebben een specifiek effect gehad op de conditie. Door ze op te rollen en te plaatsen op standaarden aan het uiteinde, is het zwaartepunt op het midden van de rol komen te liggen en enigszins verzakt. Dit heeft geleid tot 'wafelvorming' (plooi-vorming) aan het oppervlak. Dit is niet te herstellen bij verharde vezels.

Druk en verschillen in relatieve vochtigheid hebben ertoe geleid dat op sommige delen de transparante *Melinex*laag aan het oppervlak is verkleefd en gaan glimmen.

Het blijkt dat de temperaverf op de toegevoegde delen veel beschadigingen, craquelé en losse verfdelen vertoont. De prognose is dat dit in de toekomst erger zal worden. Het is een restauratie-ethische vraag of beschadigingen aan dergelijke latere toevoegingen als 'ernstig' aan te merken zijn.

De schade aan de originele vezels is in twee typen onder te verdelen. Door de opslag op een rol, en daarmee lagen op elkaar zijn komen te liggen, is aan de voorzijde een reliëf ontstaan van de naden uit de onderliggende lagen. Daarnaast zijn er blaasjes of bladdertjes ontstaan op met name de zijden en katoenen exemplaren die de oorspronkelijke vezel hebben doen breken. Hierdoor zijn gaatjes ontstaan.

Opmerkelijk is de constatering dat de originele vezels bij de verlijmd exemplaren redelijk intact zijn gebleven. Hiermee wordt de fysieke gesteldheid bedoeld, buiten het probleem van de verharding en verkleuring om. Ook voor de toekomst is in dit opzicht weinig beschadiging te verwachten.

De vergelijking met de onbehandelde vlag werd lastig, omdat deze niet op de aangegeven plek aanwezig was. Een ander probleem is hiermee blootgelegd. Deze kon dus niet onderzocht worden. □

* Paul van Brakel is conservator van het Nationaal Militair Museum in Soesterberg. Hij bedankt Willemijn Bolderman voor haar hulp in het onderzoek.

Noten

1. Henrike Willemijn Bolderman, *A sticky situation: the relation between the storage circumstances and the condition of adhesive treated large-format flags in the National Military Museum*, MA Thesis, (Amsterdam 2021)
2. Ir. Johanna M. Diehl: "De conservering van de vlaggen uit het Legermuseum. Afkomstig uit het Koninklijk paleis te Amsterdam", *Armamentaria* 1, (1966), 22-28
3. Plan tot beloningen in cas van Actie, te geven aan al het volk ieder in 't bijzonder, Nationaal Archief, HaNA 1.04.02_7222_0001 en _0002
4. Mariska Pool: "Vergeten vlaggen: de trofeeën van het eskader-Van Braam in de Indische Archipel, 1784", *Armamentaria* 36 (2001), 50-72.
5. Ir. Johanna M. Diehl: "De conservering van de vlaggen", 22-28
6. Foekje Boersma: *A review of adhesive treatments used in 20th century Dutch textiles conservation with particular reference to a 19th century banner retreated in 1991*, *Adhesive treatments revisited*, UKIC (1998)

Valkenburg wil naar België

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog in 1918 pleitten politieke groeperingen in België voor inlijving van Nederlands-Limburg als compensatie voor de geleden oorlogsschade. Annexatie zou bovendien de scheiding uit 1839 herstellen van Limburg in een Belgische en een Nederlandse provincie. Deze scheiding werd bijna tachtig jaar later nog als een noodlottig besluit ervaren.

Sommige inwoners van Nederlands-Limburg stonden sympathiek tegenover de Belgische annexatiebeweging. Ook in Valkenburg maakten vooraanstaande personen zich sterk voor aansluiting bij België. Dezen richtten daar de *Société Royale des Belges à Fauquemont* op. Fauquemont is de Franse benaming voor Valkenburg.

De annexatiebeweging mocht dan wel op enige aanhang in Limburg rekenen, maar het hield niet over. De meeste Limburgers prezen zich gelukkig dat ze deel hadden uitgemaakt van het neutrale Nederland. De beweging stierf al snel een stille dood, ook in België.

De *Société Royale des Belges à Fauquemont* heeft een vaandel laten maken, dat nu in de collectie van het **Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL)** in Maastricht is opgenomen. Het dundoek is voor zijn tijd erg simpel van uitvoering; veel meer dan een wollen vlaggendoek met een dito franje is het niet. Drie verticale banen in de 'Belgische kleuren' zwart, geel en rood zijn aan elkaar geborduurd. Vermoedelijk werd de vlag snel gefabriceerd, wat het eenvoudige karakter ervan kan verklaren.

Centraal staat het Belgische kleine staatswapen, zonder uiterlijke versierselen. De heraldisch verkeerdom kijkende leeuw is uitgespaard in een zwart geschilderd wapenschild en is gemarkeerd met borduursteken. De kroon is een hertogelijke, terwijl het een koningskroon diende te zijn. De handmatig geborduurde tekst is in het Frans. Destijds was de Belgische elite, ook de Vlaamse, Franstalig.

Het vaandel van de *Société Royale des Belges à Fauquemont*, in het SHCL meet 125 x 100 cm en heeft catalogusnummer 0044.1.184.

Van de Belgische annexatiebeweging vlak na de Eerste Wereldoorlog zijn geen andere vlaggen of vaandels bekend.

Doortje Lucassen
Textielrestaurator te Maastricht

Bronnen:
– Rob P.W.J.M van der Heijden, A.S.M. Patelski en F.H.M. Roebroeks, 'Valkenburg in 1919 in de ban van België?', *Jaarboek Stichting Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal* 1993, 176-202;
– Theo Schers, 'Limburg aan de rand van de Grote Oorlog', *De Kleine Geschiedenis van Limburg in 25 Dagen*, 18, 52-56.

De vlag van de gemeente Meierijstad

Meierijstad is een nieuwe gemeente in het hart van de Meerij van 's-Hertogenbosch, die op 1 januari 2017 ontstond door de fusie van Schijndel, Sint-Oedenrode en Veghel. In 1994 was Erp al met Veghel samengegaan. Hoewel het om een verzameling dorpen gaat, mag de nieuwe gemeente met zo'n 80.000 inwoners zich met recht 'stad' noemen. Burgemeester en Wethouders bepalen op 7 mei 2019 de nieuwe vlag.

Door MARCEL VAN WESTERHOVEN

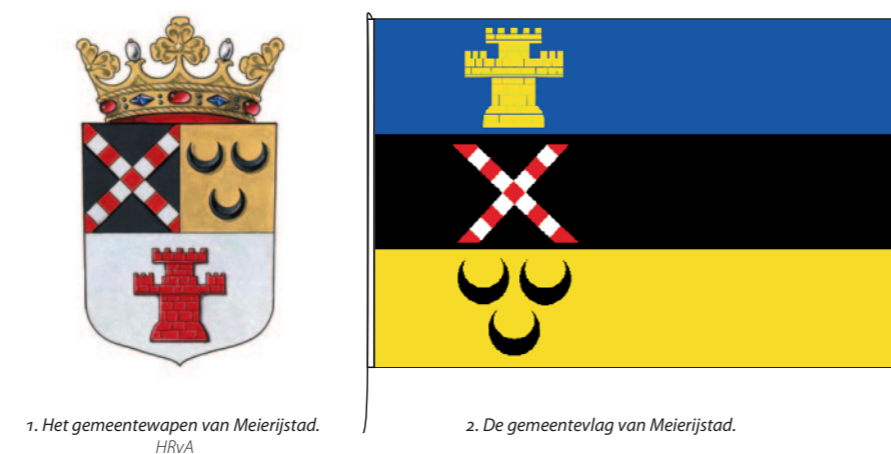
Alle in Meierijstad opgenomen voormalige gemeenten voerden eigen wapens en vlaggen. Het nieuwe gemeentewapen is een samenvoeging van de drie oude, waarbij de kleuren voor Sint-Oedenrode zijn verbeterd. De nieuwe gemeentevlag is nu eens niet rechtstreeks van het wapen afgeleid. Er is voor een klassiek driebanenpatroon gekozen met voor Sint-Oedenrode behoud van de oude kleuren zoals die ook in de oude vlag voorkwamen. Daaraan zijn de drie kenmerkende symbolen voor de drie oude gemeenten toegevoegd.

Het gemeentewapen

Bij Koninklijk besluit van 23 oktober 2017, nr. 20170013001, is aan de gemeente Meierijstad een wapen verleend (Afbeelding 1), waarvan de omschrijving luidt:

"Doorsneden; I gedeeld; 1 in sabel een schuinkruis, geblokt van keel en zilver; 2 in goud drie wassenaars van sabel; II in zilver een burcht met aan weerszijden hangtorentjes, alles van keel. Het schild gedekt met een kroon van drie bladeren en twee parels."

De basis voor het ontwerp van het nieuwe gemeentewapen is gelegd door de gezamenlijke historische verenigingen van het *Platform Erfgoed Meierijstad*. In overleg met de *Hoge Raad van Adel* zijn daarna een aantal aanpassingen doorgevoerd, met oog voor de gewenste symboliek van 'eenheid in verscheidenheid' in

1. Het gemeentewapen van Meierijstad. HRvA

2. De gemeentevlag van Meierijstad.

een heraldisch verantwoorde driedeling en kleurstelling

Het eerste veld met het geblokte schuinkruis is het wapenbeeld van Veghel van na de fusie met Erp. Het is het wapen van het adellijk geslacht Van Erp, dat vanaf 1566 de heerlijkheid bezat. Dit wapen kwam in zeer verbasterde vorm ook al voor in het oude wapen van voor de fusie met de Erp in 1994. Tevens vertegenwoordigt het Erp zelf.

De drie wassenaars komen uit het wapen van Schijndel. Daarin staan ze voor de heren Van der Leck uit het huis Polanen, de plaatselijke heren in de 14de en 15de eeuw. Om onbekende redenen staan ze echter in een gouden veld in plaats van het zilver van het Polanenwapen; alleen het verwante geslacht Van Duivenvoorde voerde ze in goud.

De burcht is het symbool van Sint-Oedenrode en duidt aan dat deze plaats een 'vrijheid' was, een status tussen dorp en stad in. Het is een gestileerde weergave van de Oude Burcht die hier ooit stond. In plaats van de onjuiste rijkskleuren uit het oude gemeentewapen zijn nu de streekkeuren toegepast. Op het wapenschild staat de gebruikelijke gemeentekroon.¹

De gemeentevlag

Volgens de internetencyclopedie *Wikipedia* is de gemeentevlag van Meierijstad op 13 maart 2019 bij raadsbesluit vastgesteld. Deze datum is in geen van de gemeentestukken terug te vinden; wel 13 maart 2018, de datum waarop het college besloot een officiële gemeentevlag in te voeren, die daarna nog ontworpen moest worden. De gemeentevlag blijkt uiteindelijk niet bij raadsbesluit te zijn vastgesteld, maar bij besluit van het college van burgemeester en wethouders. Via een raadsinformatiebrief de dato 7 mei 2019 heeft het college de raad daarvan in kennis gesteld. De vlag geldt sindsdien als 'officieel'. In de brief wordt de vlag (Afbeelding 2) als volgt beschreven: *"Drie gelijke banen van lichtblauw, zwart en geel met op 1/3 van de breedte van de vlag, gerekende vanaf de broekzijde, van boven naar beneden een gele burcht met aan weerszijden hangtorentjes, een schuinkruis, samengesteld uit rode en zilveren blokken (geblokt) en drie liggende zwarte wassenaars (2,1)."*

In de praktijk zijn de blokken niet zilver, maar wit gekleurd. Vermoedelijk is in de beschrijving over het hoofd gezien dat in een vlag het heraldisch metaal zilver als wit moet zijn aangeduid.

Het ontwerp is van het *Platform Erfgoed Meierijstad*, met advies van de Noord-Brabantse

Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde. Uitgangspunten waren dat de vlag historisch verantwoord en goed herkenbaar moest zijn, een binding met het gemeentewapen moest hebben en voor een breed publiek aansprekend diende te zijn. Gekozen is voor een basispatroon in drie banen blauw, zwart en geel.

Om de vlag karakteristieker en onderscheidend te maken, zijn de symbolen van de drie oude gemeenten in de banen gezet. Voor Sint-Oedenrode staat weer de burcht, maar in tegenstelling tot het wapen in de oude kleuren geel op blauw, niet rood op wit. Geel op blauw komt ook uit de oude gemeentevlag. Bovendien moet de blauwe baan naar de Aa en de Dommel verwijzen, die door Meierijstad stromen.

Veghel wordt weer vertegenwoordigd door het geblokte schuinkruis op de zwarte baan en Schijndel door de drie wassenaars op de gele baan, in dezelfde kleurstelling als in het wapen.

De oude vlaggen

Schijndel voerde oorspronkelijk van 1960 tot 1991 een vlag in drie banen groen, geel en

3. Vlag van de voormalige gemeente Schijndel.

zwart.² In 1991 nam Schijndel een meer karakteristieke vlag aan (een ontwerp van Willem van Ham) in drie banen geel, groen en wit met op de gele baan een zwarte wassenaar (Afbeelding 3). Groen en wit komen van de groene eikenboom op zilver uit het wapen. De zwarte wassenaar op geel is een vereenvoudiging van drie wassenaars uit het wapen, het wapen van de familie Van der Leck (Polanen). Geel (goud) is ook de kleur van Sint Servaas in het wapen.³

4. Vlag van de voormalige gemeente Sint Oedenrode.

In de oude vlag van Sint-Oedenrode, die op 5 maart 1981 was vastgesteld door de gemeenteraad, is het Schotse witte schuinkruis op blauw een herinnering aan Sint Oda, naar wie het genoemd is (Afbeelding 4). Het ontwerp kwam van het toenmalige bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde. Volgens een lokale legende was Oda een prinses uit Schotland, die in de 8ste eeuw naar Brabant was gevlucht en uiteindelijk daar is gestorven en begraven. Aan de broekzijde was de gele burcht op blauw uit het wapen toegevoegd.⁴

Voor de fusie met Erp in 1994 had de vlag van Veghel als basis een geel kruis op blauw, die

5. Vlag voormalige gemeente Veghel (1969 - 1994)

6. Vlag voormalige gemeente Veghel (1994 - 2017).

stond voor de heilige Lambertus en de kerk die hij als attribuut in zijn hand hield uit het wapen. Op het snijpunt van de armen stond op een ruit het wapenbeeld van de heren van Erp in de juiste weergave en kleuren^{5,6} (Afbeelding 5). Dit wapenbeeld keerde ook weer terug in de nieuwe vlag van Veghel van na de fusie met Erp, maar dan in omgekeerde kleuren (Afbeelding 6). Tot omkering werd besloten omdat een zwarte vlag te somber werd bevonden.⁷

7. Vlag voormalige gemeente Erp.

De draak en de sleutel op de vlag van Erp zijn de attributen van Sint Servaas, die op het wapen stond (Afbeelding 7). Uit dat wapen kwamen de basiskleuren van de vlag: geel en blauw. De rode ster op de witte schijf in de krul van de draakenstaart is een 16e eeuws dorpsembleem in Brabantse kleuren.^{8,9} □

Noten

- Hoge Raad van Adel, *Jaarverslag 2017*, p. 11, 's-Gravenhage 2018
- Kl. Sierksma, *Nederlands vlaggenboek*, Het Spectrum, Utrecht 1962, p. 112/113
- Vexilla Nostra* jaargang 26, nr. 176, september-oktober 1991, p. 91
- Vexilla Nostra* jaargang 16, nr. 114, mei-juni 1981, p. 59
- Vexilla Nostra* jaargang 5, nr. 18, 1970, p. 51
- Vexilla Nostra* jaargang 22, nr. 151, juli-augustus 1987, p. 67
- Vexilla Nostra* jaargang 30, nr. 199, juli-augustus 1995, p. 82-84
- Vexilla Nostra* jaargang 9, nr. 63, maart 1974, p. 42
- Vexilla Nostra* jaargang 20, nr. 139, juli-augustus 1985, p. 57

Vlaggenhulde voor koningin Wilhelmina

Enkele van de vele deelnemers defileren met hun vaandels voor de koningin, 6 september 1938.
Foto: Spaarnestad Photo

Over de zogenaamde defileervlaggen of -vaandels uit 1938 is al heel wat geschreven en beweerd. Vooral de naoorlogse periode waarin nogal wat gemeenten ‘aan de haal’ gingen met hun vaandel is meermaals onder de loep genomen. Over de totstandkoming van deze vlaggen is veel minder geschreven. Met deze reconstructie, waarin Noord-Brabant een hoofdrol speelt, komt daarin verandering.

Door ROB BERTIJN

Op de avond van 6 september 1938 vond er een grote jeugdmanifestatie plaats op de Dam in Amsterdam, in het kader van het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina.

Vertegenwoordigers van het merendeel van de toenmalige 1.056 Nederlandse gemeenten waren voor het Paleis op de Dam samengekomen om hulde te brengen aan de jubilerende vorstin.

Per delegatie was men in het bezit van een uniek vaandel dat speciaal voor deze gelegenheid was ontworpen. De provinciekleuren ‘vertaald’ in horizontale banen plus het gemeentewapen in de broektop. De vaandels zijn uiteindelijk de geschiedenis ingegaan onder de naam *defileervlaggen*, een term waar niet iedereen mee uit de voeten kan.

Ze waren het resultaat van maanden van voorbereiding, overleg en een omvangrijke correspondentie met alle Nederlandse gemeenten.

Maar voor het echte begin van het verhaal moeten we drie jaar verder terug in de tijd. Het brengt ons in Noord-Brabant in 1935.

Den Bosch 750 jaar

Het was de viering van 750 jaar stadsrechten van Brabants hoofdstad Den Bosch in 1935, die leidde tot het idee om op 19 juli dat jaar in de stad een manifestatie te houden. De Brabantse rijksarchivaris J.P.W.A. Smit (1883-1972) kwam op het idee om voor elke gemeente (159¹ in 1935!) in de provincie gratis een speciaal vierkant vaandel te laten ontwerpen. Smit schreef hierover: *“Omtrent de samenstelling dezer banier moge dienen, dat de vorm eener banier -en niet van een vlag- gekozen is, om mogelijk geschil over het al dan niet bestaan eener gemeentelijke vlag of de wenschelijkheid daarvan uit den weg te gaan.”*

Smit stelde voor het gemeentewapen in de broektop te zetten en de rest van het veld ‘op

te vullen’ met de historische rood-witte blokken van Brabant. De geblokte vlag stamt al uit de middeleeuwen, maar tegen het einde van de 19de eeuw raakte ze in onbruik. Ze werd vervangen door een vlag met een gouden leeuw op een zwart veld, identiek aan het provinciewapen.

De Brabantse rijksarchivaris was tevens heraldicus en hij maakte dan ook hoogstpersoonlijk de afbeeldingen van de gemeentewapens voor op de vlag. Eén van zijn ontwerpen (voor de gemeente Dinteloord en Prinsenland) is bewaard gebleven. Het hangt ingelijst en wel in het huis van een kleindochter. Het is gesig-neerd door haar opa en gedateerd 15 april 1935.

Smit beoogde tevens de historische Brabantse blokkenvlag meer bekendheid te geven. Vanaf 1924 zette hij zich actief in om de vlag als officiële provincievlag ingevoerd te krijgen. In aanloop naar het Bossche jubileum nam het provinciebestuur op 13 maart 1935 het besluit deze vlag de facto in te voeren (officiële status kreeg ze in 1959).

De plannen van Smit voor het feest uit 1935 werden eveneens omarmd en uitgevoerd. De *Provinciale Noordbrabantsche en ‘s-Hertogenbossche Courant* meldde daags na het festijn: *“Gedurende de plechtigheid ten stadhuisse stelde zich voor het bordes op het ‘s-Hertogenbosch Muziekkorps. In een groot carré hadden plaats genomen leden van Jonge Werkman en Jonge Wacht, dragende de vlaggen in de Brabantsche kleuren en ieder voorzien van het wapen eener Brabantsche gemeente, welke vlaggen men in de Ridderzaal op Oud-‘s-Hertogenbosch kan zien hangen. Deze vlaggen -ontworpen naar gegevens van den rijksarchivaris Mr. J. Smit door de leerlingen der kunstafdeeling van de M.T.S.² werden den burgemeesters ‘s middags bij hun bezoek aan Oud-‘s-Hertogenbosch als herinnering aangeboden.*

Het was een verrassing voor de bezoekers dit fleurig geheel te zien. Nadat het Muziekkorps zich had doen horen ging het onder het spelen van vroolijke marschen de groote stoet gasten vooraf, die geëscorteerd werden door de vlaggen”.

‘... dat de vorm eener banier -en niet van een vlag- gekozen is, om mogelijk geschil over het al dan niet bestaan eener gemeentelijke vlag of de wenschelijkheid daarvan uit den weg te gaan.”

Wilhelmina 40 jaar koningin

Drie jaar later in 1938, zou koningin Wilhelmina haar 40-jarig regeringsjubileum vieren. De eerbied voor en populariteit van het koningshuis waren torenhoog en dat er dus passende festiviteiten dienden te komen stond buiten kijf.

In maart van dat jaar werd er door afgevaardigden van verschillende landelijke jeugdorganisaties vergaderd over op welke wijze de Nederlandse jeugd eer kon betuigen aan de

jubilerende vorstin op 6 september in Amsterdam. ‘s Middags zou er al een defilé zijn op de Dam door afgevaardigden van een dwarsdoorsnede van de Nederlandse

bevolking. De jeugd zou dus in de avond hulde kunnen brengen.

Rector G.P.J. Bannenberg uit Den Bosch, vertegenwoordiger van de rooms-katholieke organisaties, kwam in de vergadering met het voorstel om uit alle gemeenten jeugddeputaties naar Amsterdam te sturen, mét gemeentevlag (en/of verenigingsvlag), om zo een kleurig schouwspel te creëren. Dat juist hij met dit voorstel kwam is natuurlijk geen toeval: hij had de manifestaties van 1935 in zijn stad van dichtbij meegemaakt. Zodoende werd dit de blauwdruk voor september 1938.

Het plan werd met algemene stemmen aangenomen. 87 (nationale en regionale) jeugdorganisaties zegden toe hieraan mee te werken. Zo nam de organisatie van de *Nationale Jeugdhulde* haar aanvang. Het Hof en de regering namen “met belangstelling kennis” van de plannen.

Het goedgekeurde idee van Bannenberg had echter nogal wat voeten in de aarde: in

Rector G.P.J. Bannenberg (1898-1967).

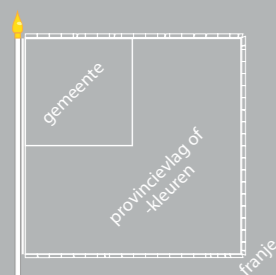

Optocht in Den Bosch t.g.v. het 750-jarig bestaan van de stad, op 19 juli 1935 met de vaandels die nu gezien kunnen worden als de voorlopers van de defileervlaggen van 1938.

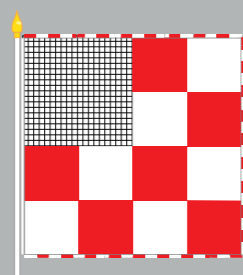

J.P.W.A. Smit

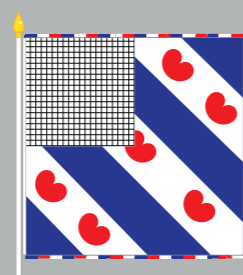
Banierontwerp uit 1935 van de hand van J.P.W.A. Smit voor de Brabantse gemeente Dinteloord en Prinsenland.
Foto coll. Heemkundige Kring ‘De Baronie van Cranendonck’

basismodel

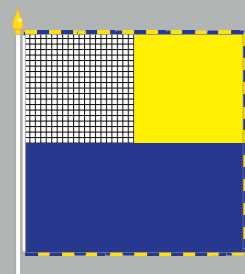
Noord-Brabant

Friesland

Drenthe

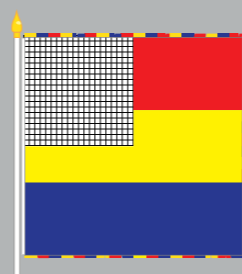
Gelderland

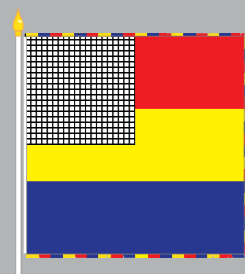
Groningen

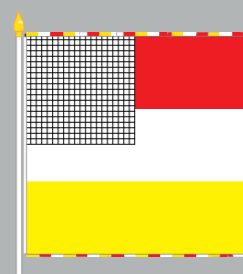
Limburg

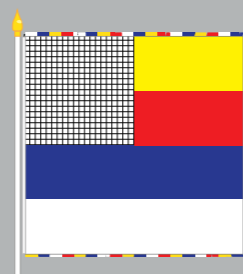
Noord-Holland

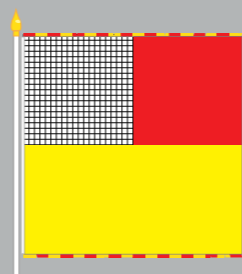
Overijssel

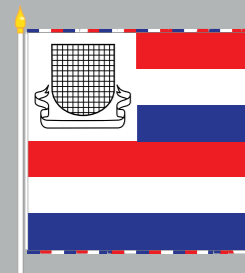
Utrecht

Zeeland

Zuid-Holland

Nederlands-Indië

^
Kleurenschema voor de vaandels. Noord-Brabant en Friesland maken van hun provincievlag gebruik; voor de andere provincies is een kleurenreeks bedacht. Opmerkelijk is dat die van Noord-Holland en Overijssel identiek zijn.

< Vlaggenhuldemodel van Nederlands-Indië. Mogelijk vormde de dubbele Nederlandse vlag van Batavia hiervoor de basis.

“Het ligt in de bedoeling de nieuwe vlaggen zo veel mogelijk gelijksoortig te maken, nl. een vlag van 1,5 M in het vierkant in de provinciale kleuren (blokken of banen), met in de bovenhoek het Gemeentewapen ter grootte van ¼ der oppervlakte.”

1938 hadden de meeste gemeenten namelijk geen eigen vlag!

Het *Gereformeerd Jongelingsblad* besteedde aandacht aan deze kwestie: *“Het was soms vermakelijk te vernemen, hoe verschillende archivariissen alle mogelijke moeite deden om precies te kunnen vaststellen hoe de officiële kleuren moesten zijn, waarbij het onderzoek niet altijd eenzelfde resultaat opleverde, zoodat nog weer nieuwe samensprekingen noodzakelijk bleken om tot eenstemmigheid te geraken.”*

Het Centraal Bureau Jeugdhulde 1938 coördineerde de voorbereidingen vanuit Den Haag. Uit het bovenstaande citaat zou men kunnen afleiden dat iedere gemeente drukdoende was met het vaststellen van vlaggen, voor zover men die niet had, maar dat is toch een vertekend beeld, slechts veertien gemeenten gingen hier in 1938 toe over. Aan de gemeenten waar nog niets van vernomen was, werd dan ook op 22 juni een ‘vertrouwelijke’ brief gestuurd, met de uitnodiging op 6 september aanwezig te zijn bij de huldiging.

In dit schrijven van de hand van mevrouw I. van Dijk-Hendriks, wordt tevens een voorstel gedaan: *“Indien een Gemeente tot dusverre geen officiële Gemeentevlag tot haar beschikking heeft, zou het Uitvoerend Comité het op hoogen prijs stellen, indien die Gemeenten er toe zouden kunnen besluiten, voor deze gelegenheid een vlag aan te schaffen. Deze vlag immers blijft het eigendom van de Gemeente. Het ligt in de bedoeling de nieuwe vlaggen zo veel mogelijk gelijksoortig te maken, nl. een vlag van 1,5 M in het vierkant in de provinciale kleuren (blokken of banen), met in de bovenhoek het Gemeentewapen ter grootte van ¼ der oppervlakte.”*

De N.V. Vlissingen en Co's Katoenfabrieken te Helmond, heeft het Uitvoerend Comité aangeboden deze officiële Gemeentevlaggen, in overleg met den Rijksarchivaris, te leveren op prima scheepswollen vlaggedoek, met witgelakte vlaggestok met vergulde knop, geheel compleet voor f 13,-.

Indien Uw Gemeente niet in het bezit is van een officiële Gemeentevlag, zou het Centraal Bureau Jeugdhulde 1938, (...) zulks gaarne van U

vernemen.

Ten slotte moge het Uitvoerend Comité een beroep op Uw Edelachtbare doen, om zooveel mogelijk Uwe medewerking wel te willen verleen, tot het welslagen van deze Jeugdhulde.”

Drie soorten vlaggen

Zo'n negentig procent van de toenmalige Nederlandse gemeenten zou uiteindelijk aan de manifestatie deelnemen, met drie soorten vlaggen. Allereerst waren daar de verenigingsvlaggen van de verschillende jeugdorganisaties, daarnaast de al officieel in gebruik zijnde gemeentevlaggen en tot slot de in 1935 (Noord-Brabant) en in 1938 (de rest van het land) speciaal vervaardigde ‘defileervlaggen’ voor de gemeenten die niet over een eigen vlag beschikten.

Het aantal gemeenten met een eigen vlag (al of niet officieel) was begin 1938 nog zeer beperkt, negentien waren er officieel vastgesteld, waaronder Harlingen (1857), Alkmaar (1920) Den Haag (1920), Oostburg (1923), Eindhoven (1927), Hoogeveen (1929) en Muntendam (1929).

De plannen voor het jubileum bracht sommige gemeenten ertoe door middel van een raadsbesluit of een besluit van burgemeester en wethouders in juli en augustus 1938 alsnog vlaggen vast te stellen. Dat gebeurde in Beilen, Bussum, Dinxperlo, Gorinchem, Vlieland, Zaandam, Zeist, Zelhem en Zwijndrecht. Vlak na het defilé volgden Maastricht, Laren (Gelderland) en 's-Gravendeel.

Het aantal onofficiële gemeentevlaggen was iets groter, een kleine greep hieruit: Breda, Delft, Dordrecht, Hoorn, Kampen, Nijmegen, Roermond, Schiedam, Tiel, Vlaardingen en Vlissingen.

Daar tussen het schrijven van het Bureau Jeugdhulde en de dag van het jubileum slechts tweeënhalf maand zat, was enige spoed dus wel geboden. Het ontwerpen van de vlaggen werd dan ook met grote voortvarendheid aangepakt.

Kunstenaar en leraar schone kunsten Jac. Rijkse uit den Haag werd bereid gevonden de

bestaande gemeentewapens zo uniform, maar correct mogelijk weer te geven. De wapens zouden naar het Brabantse voorbeeld uit 1935 in de broektop worden aangebracht.

Wat de rest van de vlag betrof: hier werden de kleuren van de provinciewapens omgezet in horizontale banen. Zo kreeg Gelderland twee banen in geel en blauw, terwijl Limburg met meer kleuren in z'n wapen, vijf banen in rood, wit, zwart, geel en blauw kreeg.

Van de elf provincies werden er negen op deze manier samengesteld, alleen Noord-Brabant en Friesland weken af: Brabant hield z'n blokken (die vlaggen bestonden immers al) en de al jaren ingeburgerde vlag van Friesland met z'n blauw-witte diagonale balken en rode pompeblèden werd ook gehandhaafd, hoewel dat met het toegevoegde gemeentewapen in de broektop optisch nou niet zo'n succes was.

Vlaggenhulde van Nederlands-Indië. Mogelijk vormde de dubbele Nederlandse vlag van Batavia hiervoor de basis.

Koffie Hag

Onvermijdelijk dringt de vraag zich op hoe Jac. Rijkse dit in die korte tijd fikste. Per slot van rekening moesten niet alleen de ontwerpen van de gemeentewapens klaar zijn, maar ook batik- en katoenfabrikant Vlissingen & Co (Vlisco) uit Helmond moest nog de tijd hebben alle vlaggen te fabriceren.

Hoewel er geen ‘smoking gun’ is hoe Rijkse dit oploste, zijn de meesten die zich eerder met

Goed te zien hier hoe het wapen een kopie is van de afbeelding uit het Koffie Hag-album van de provincie- en gemeentewapens van het vader/zoon-koppel Van der Laars. Foto: coll. Stichting Oud Obdam-Hensbroek

Als we het wapen op de defileervlag van Lochem vergelijken, dan zien we een duidelijk verschil met de afbeelding uit het Koffie Hag-album, waaruit blijkt dat ze niet in alle gevallen één op één werden overgenomen. Foto: coll gem. Lochem

Defileervlag van Kerkwerpe
Foto: coll. Stadhuismuseum Zierikzee

Defileervlag van Waalwijk
Foto: coll. Streekarchief Langstraat Heusden Altena

Vlisco-medewerkers staan in een letter W-formatie opgesteld op het fabrieksterrein met een deel van de zojuist gereedgekomen defileervlaggen. Foto: collectie Regionaal Historisch Centrum Eindhoven

het onderwerp bezighielden het er wel over eens dat hij gebruik maakte van *Album I van de Nederlandsche Heraldiek: Provincie- en Gemeentewapens*, een uitgave van *Koffie Hag*. Koffiebrander *Koffie Hag* gaf vanaf 1925 verzamelplaatjes uit met de Nederlandse gemeentewapens. Deze konden op losse bladen worden geplakt (negen per blad), aan de achterkant van hetzelfde blad werden ze kort beschreven. Eenmaal compleet konden ze bewaard worden in een goedkope kartonnen of duurdere harde band. Tekst en tekeningen waren van de hand van een vader/zoon-koppel: heraldici Titus van der Laars (1861-1939) en Sytze Gerke van der Laars (1891-1938).

Als we de ontwerpen van de defileervlaggen vergelijken met die uit het *Koffie Hag*-album, dan is de overeenkomst vaak honderd procent. Bij hele 'drukke' gemeentewapens met veel detaillering, paste Jac. Rijkse dit meestentijds aan door die weg te laten. Slechts in enkele gevallen weken wapens af. Met deze handswijze waren de benodigde wapens vrij snel gereed voor verwerking op de vaandels.

Hoeveel gemeenten er uiteindelijk precies meededen is door het verloren gegane archief van de Vlisco niet meer na te gaan, maar het moeten er zo rond de achthonderd geweest zijn. Dat er eind juni/begin juli over en weer druk gecorrespondeerd werd, blijkt uit een aantal gemeentearchieven die nog wel intact zijn.

Zo ontving de gemeente Heerde (Gelderland) een schrijven van de Vlisco gedateerd 6 juli 1938: "In aansluiting aan het schrijven tot U gericht door het Hoofdbestuur van het Nationaal Jongeren Verbond inzake de huldiging op 6 September te Amsterdam, verzoeken wij U

dringend de bestelling voor uw Gemeente-vlag per omgaande in te willen zenden, waarbij U gebruik kunt maken van bijgevoegde bestelbriefkaart. Bestellingen na 16 Juli kunnen niet meer uitgevoerd worden."

Het gemeentearchief van Heerde bevat tevens de vrachtbrief voor de levering van het vaandel: op 27 augustus verliet het de Helmondse fabriek en op 28 augustus werd er door de gemeentebode in Heerde voor getekend. Het geeft eveneens goed aan dat er zelfs tot vlak voor de manifestatie nog druk gewerkt werd alles op tijd klaar te krijgen.

Kijkje in keuken Vlisco

Dat er bij Vlisco inderdaad op volle toeren werd gedraaid, weten we uit twee artikelen die op 27 augustus (dus tien dagen vóór de viering) verschenen in zowel de *Leidsche* als de *Schiedamsche Courant*. Ze kwamen grotendeels overeen en hadden het laatste nieuws van 'onze correspondent te Helmond'. De bewuste correspondent "was dezer dagen in de gelegenheid een kijkje te nemen in de Vlisco-bedrij-

ven, waar men op dit moment aan het drukken en confectionneeren van deze honderden vlaggen werkt".

De artikelen gaven een aardig inkijkje over hoe het er toe ging: "Iedere gemeentevlag heeft de provinciale kleuren, onderling verschil geeft alleen het in den rechter-bovenhoek (sic) geplaatste gemeentewapen. De voor iedere vlag verschillende gemeentewapens zijn op elk doek afzonderlijk met de hand aangebracht naar ontwerpen van den kunstenaar Jac. Rijkse te Den Haag. Het fixeren der kleuren naar deze met de hand opgebrachte wapens geschiedde wederom in de Vlisco-fabrieken. Deze kleuren zijn evenwel niet opgedrukt, maar door speciale bewerking aan den vezel gebonden, waardoor kleurechtheid voor zon en vocht verkregen is, een echtheid en duurzaamheid dus, die geheel gelijk is aan het overige deel der vlag.

Van deze gemeentevlaggen heeft de N.V. Vlissingen er een 800-tal in bewerking voor zoover ze reeds niet naar de respectieve gemeenten zijn geëxpedieerd. Ook aan de Oranjewimpels, die straks aan de vlaggen bevestigd zullen worden, wordt thans op de confectionneer-inrichting de laatste hand gelegd.

Vlugge meisjeshanden brengen de laatste afwerking tot stand en zoo zullen dezer dagen alle vlaggen en wimpels in rijke verscheidenheid van vorm, maar vooral in kleur, de fabriek verlaten."

Her en der is in (internet)artikelen over de defileervlag te lezen dat de vlaggen 'hoogstwaarschijnlijk' in de Vlisco-dependance in

De Oranjewimpel

Lommel (België) werden vervaardigd, maar daar heb ik geen enkel bewijs voor kunnen vinden en gezien het verslag van de Helmondse correspondent hierboven lijkt dat onwaarschijnlijk. Vanwege het verdwenen Vlisco-archief blijven sommige details echter moeilijk te checken.

Dat de Vlisco echter bijzonder in zijn sas moet zijn geweest met deze lucratieve opdracht blijkt wel uit vijf foto's die rond deze tijd gemaakt zijn op het Vlisco-fabrieksterrein. Ze tonen ruim veertig werknemers van de fabriek die aantreden op een grasveld. Ieder van hen draagt een nog 'verse' defileervlag. Nadat ze in formatie zijn aangetreden (in een 'W'vorm) wordt er voor de fotograaf geposeerd met de vlaggen.³

Dat de Helmondse fabriek na de eerdere vervaardiging van de Brabantse vlaggen in 1935 eigenlijk deze opdracht zomaar in de schoot geworpen kreeg, moet andere vlaggenleveranciers de tanden hebben doen knarsen en ze probeerden dan ook een graantje mee te pikken.

In juli werden de gemeenten bestookt met aanbiedingen van Vlaggenfabriek Bartels en de Nederlandsche Vlaggen Centrale. Met de jubileumdag in aantocht werd de gemeenten voorgedragen dat het nu het juiste moment was om nationale- en gemeentevlaggen te vernieuwen, de Nederlandsche Vlaggen Centrale liet weten: "Reeds veel werd bij de vorige feesten van Uw vlaggen gevegd en wij vragen ons af, of deze voor September a.s. nog wel in goeden staat zijn. Wij veroorloven ons, voor reparatie of vernieuwing van Uwe VLAGGEN, WIMPELS enz. onze firma beleefd bij U aan te bevelen."

Delegaties

Ondertussen werd in alle deelnemende gemeenten vastgesteld hoe groot de afvaardigingen moesten zijn en wie er mee mocht naar Amsterdam. Het uitvoerend comité had een verdeelsleutel gemaakt: voor elke gemeente met minder dan tienduizend inwoners mocht het aantal afgevaardigden uit drie man bestaan. Men ging ervan uit dat er per auto of bus naar Amsterdam gereisd zou worden, zodat

"Reeds veel werd bij de vorige feesten van Uw vlaggen gevegd en wij vragen ons af, of deze voor September a.s. nog wel in goeden staat zijn..."

iedere gemeente één persoon als chauffeur mocht toevoegen. Voor kleine gemeenten kwam dat dus neer op vier personen, maar voor grotere gemeenten, zoals Rotterdam (62 afgevaardigden), kon dat behoorlijk oplopen. Ook diende men erop toe te zien dat er in iedere deputatie jongens en meisjes zaten (wat niet in alle gevallen lukte).

Alle 87 landelijke jeugdorganisaties die zich aangemeld hadden mochten op pad met deputaties van ieder vijf leden (waarvan in ieder geval één vrouwelijk lid), met medename van verenigingsvlag of -vaandel. Het comité had de gemeenten tevens laten weten hoe alles diende te verlopen op 6 september: "Op den ochtend van den nationalen feestdag (Dinsdag 6 Sept.), rekening houdend met kerkelijke samenkomsten ter plaatse, zullen in alle Gemeenten van ons land, de Jongeren voor de raadhuisen, of anders op daartoe geschikte plaatsen, met vlaggen, banieren en muziek samenko-

men. Het ligt in de bedoeling, dat de Burgemeester van elke Gemeente de Gemeentevlag zal toevertrouwen aan de verzamelde Jeugd, waarvan een deputatie de Gemeentevlag naar Amsterdam zal overbrengen. Tegen het vallen van den avond zullen de vlaggen van alle Gemeenten in Nederland voor het Paleis op den Dam de hulde en afhankelijkheid van de Nederlandsche jeugd aan Hare Majesteit de Koningin vertolken. Na afloop van deze huldebetooging zal aan de vlaggen een herinneringsteeken worden bevestigd. Daarna keeren de vlaggen naar hun Gemeenten terug, waar zij weer door de Jeugd aan den

Burgemeester zullen worden overgereikt." Gemeenten hielden zich strikt aan de aanwijzingen, met enige uitzondering dat overhandiging van de 'Gemeentevlag' hier en daar al op 5 september plaatsvond. Plaatselijke kranten berichtten massaal over deze overhandigingen, soms mét foto.

Het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina werd bepaald niet kleinschalig aangepakt, de festiviteiten duurden een hele week: van 5 tot en met 12 september. Er waren feestprogramma's in het hele land, maar het was hoofdstad Amsterdam waar de grote manifestaties plaatsvonden.

6 september 1938

Op de bewuste 6de september werden in heel Nederland in de eerste helft van de ochtend de defileer- en gemeentevlaggen uitgereikt aan de vertegenwoordigers van de jeugdorganisaties, die vervolgens op pad gingen naar Amsterdam.

Venlo
Enschede

Afdelingen van kleine gemeenten gingen meestentijds per auto.

Zo kon burgemeester J.C.A.M. Kluyve van Nijkerk schriftelijk melden: *“Tot mijn genoegen kan ik U mededeelen, dat Jhr. Van Haersma de With zijn auto voor den rit naar Amsterdam beschikbaar heeft gesteld en dat de zoon van Zijne Excellentie de auto zal besturen”*.

Een grote gemeente als Rotterdam met 620.000 inwoners, stuurde maar liefst 62 afgevaardigden en die reisden ‘per touring-car’. Weer anderen kwamen per trein.

Van de feestdag bestaan verschillende ooggetuigenverslagen door deelnemers, meestal gepubliceerd in clubbladen. Sommigen hadden proviand voor de reis meegenomen, terwijl anderen het tijdens een rust lieten smaken bij een lunchroom.

Ook is er aantal foto’s bewaard gebleven. Zo poseerde de deputatie uit het Brabantse dorp Zeeland met de vlag tijdens een pitstop en drapeerde Wageningen de vlag over de motorkap van de auto.

Terwijl men onderweg was, was het al een drukte van belang in Amsterdam. Het programma begon met een officiële bijeenkomst met

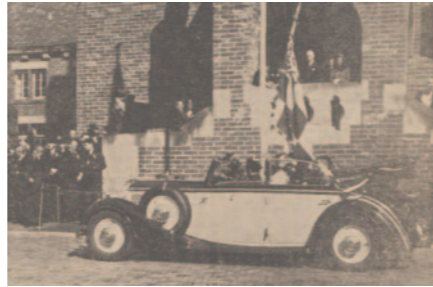
Tietjerksteradeel
Diepenheim

hoge gasten en speeches in de Nieuwe Kerk, in het bijzijn van de Koninklijke Familie.

Naast de jeugdhulde in de avond werd er ook in de middag een massaal defilé op de Dam gehouden, met 10.000 (volwassen) vertegenwoordigers uit het hele land, vaak in klederdracht. Koningin Wilhelmina, prinses Juliana en prins Bernhard bekeken dit alles vanaf het balkon van het Koninklijk Paleis.

Omdat de binnenstad van Amsterdam al uitpilde met de deelnemers aan het middagprogramma, was het verzamelpunt voor de Nationale Jeugdhulde en hun vaandels het Olympisch Stadion. Daar was ook voldoende plek voor alle auto’s en bussen. Ook verscheidene fanfares kwamen hier samen.

Delegaties kregen in het stadion een genummerde oranje deelnemerskaart, een voucher voor een lunchpakket, een oranje spiekbriefje met de tekst van een afhankelijkheidsbetuiging ‘Formule van trouw’ en een oranje wimpel (eveneens door de Vlisco vervaardigd), waarop een gekroond schild met de tekst: Jeugdhulde – Amsterdam 6 sept. 1938 en een grote letter W. Deze wimpel zou ‘s avonds een rol spelen.

Waalwijk
Rockanje
Dordrecht

Vanaf 19.00 u was het tijd om de stoet te vormen, waarbij iedereen met militaire precisie ingedeeld werd. Om 19.30 u vertrokken de eersten voor een mars van 6 km naar de Dam. De kop van de stoet werd gevormd door de landelijke verenigingen, zoals Agoedas Jisroeil, de Graal, de Jonge Werkman, de Jonge Wacht, de padvinderij, de studentenverenigingen, het Nationaal Jongerenverbond, de Anti-Revolutionaire Jongeren Actie (ARJA), het Nederlands Jongelings Verbond en de Oranjegarde.

Daarachter was een opvallend groepje padvinders die de vlaggen van de 23 Nederlands-Indische gemeenten droegen, die (zoals verschillende kranten weten te melden) “per vlieg-machine uit Indië naar het moederland zijn overgebracht”.⁴

Daar weer achter de plaatselijke jeugdverenigingen, alfabetisch per provincie ingedeeld. Om de een of andere reden was Noord-Brabant echter de hekkensluiter!

Zodoende was de volgorde: Drenthe, Friesland, Gelderland, Groningen, Limburg, Noord-Holland, Overijssel, Utrecht, Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Brabant. Her en der tus-

sendoor liepen de fanfares. De route ging via de Amstelveenseweg, Overtoom, Nassaukade, Rozengracht en Raadhuisstraat.

Zes kilometer door Amsterdam

De Rotterdamse padvindster ‘Henal’⁵ beschreef in *De Padvindster* van 15 oktober 1938 de enorme drukte: *“De marsch viel niet mee. Die zes kilometer waren zo erg niet, maar de tijd was even beperkt als de doorgangen. Agenten zag je niet en het publiek dromde samen op de rijweg, zodat we onze rijen van vier door een gangetje van een meter moesten wurmen, hetgeen niet bevorderlijk was voor de snelheid, die na een dergelijke prestatie moest worden verdubbeld om de afgevaardigden voor ons uit niet kwijt te raken.”*

Net na 20.30 uur marcheerde de kop van de stoet de Dam op en werd begonnen met opstellen voor het Koninklijk Paleis. Om 21.25 u stond de enorme menigte op het met schijnwerpers felverlichte Damplein op z’n plek.

Ongetwijfeld heeft iemand in het paleis het opstellen op de voet gevolgd, want direct hierna zwaaiden de balkondeuren open en kwamen de jubilerende koningin, prinses Juliana en

“Zien kon je niets, alleen vlaggen en hoofden, en ja, plotseling ging voor ons een licht aan: de Koninklijke Familie kwam op het balkon!”

prins Bernhard naar buiten, gevolgd door burgemeester Willem de Vlucht van Amsterdam. ‘Henal’ vermeldde: *“Zien kon je niets, alleen vlaggen en hoofden, en ja, plotseling ging voor ons een licht aan: de Koninklijke Familie kwam op het balkon! Het gejuich was overweldigend: ik geloof niet dat ik ooit zo geschreeuwd heb, maar je kon jezelf niet horen door de herrie.”*

Het gejuich hield geruime tijd aan en er werd wild gezwaaid met de vele verenigingsvlaggen, Nederlandse en Nederlands-Indische gemeentevlaggen en de ± 950 defileervlaggen (inclusief de uit 1935 daterende Brabantse vlaggen).

Een luid hoorngeschal van het muziekkorps van het 5de Regiment Infanterie maakte een

De defileervlag van het Brabantse dorp Zeeland bij een pitstop tijdens de reis naar Amsterdam.
(Foto: coll. Heemkundekring Zeeland)

einde aan de kakafonie en “Wilt heden nu treden” uit Valerius’ Gedenck-clanck werd aangeheven, waarvan twee coupletten werden gezongen, waarna het gejuich weer losbarstte. Via luidsprekers kreeg padvinders-kopstuk Pom van Voorthuizen de menigte weer stil: *“...om gezamenlijk tegenover H.M. de Koningin uiting te geven aan de blijdschap die ons vervult”*.

Ondertussen waren de drie vrouwelijke leden van het organiserend comité op het balkon verschenen. Ze boden de koningin een gekalligrafeerd exemplaar aan van de Formule van trouw die de menigte Pom van Voorthuizen vervolgens woordelijk nazegde: *“Majesteit, trouw aan U, Oranje-Vorstin, betuigen wij blijdschap op Uw feest, ook ons feest, jeugd van Nederland.”*

Alfabetische volgorde

Daarna werd de kleine delegatie van het Drentse Anloo, alfabetisch de eerste gemeente van de eerste provincie, mét defileervlag op het balkon uitgenodigd. Het waren twee leden van de vrijzinnig-christelijke “Rijzende Kerk” en twee jongeren van “Landbouw en Maatschappij”.

Toen de Anlooërs op het balkon verschenen, werden ze “hartelijk toegesproken” door de koningin, waarna ze hen de oranje herinneringswimpel aanbood en deze hoogstpersoonlijk aan de defileervlag van Anloo bevestigde.

Dit was het teken dat op de Dam alle in het Olympisch Stadion uitgereikte wimpels aan de vlaggen vastgemaakt konden worden, waarna er opnieuw een luid gejuich losbarstte en een woest gezwaai met vlaggen.

Het was tijdens deze ovatie dat de foto gemaakt werd die de volgende dag in vele kranten te zien was: koningin, prinses en prins, geflankeerd door de dames van het comité, de burgemeester en de delegatie van Anloo mét vlag en wimpel.

Hierna werden het 1ste en het 6de couplet van het Wilhelmus gezongen, waarna Anloo het balkon weer verliet. Met het zingen van het

Wilhelmus was de manifestatie eigenlijk voorbij, maar de koningin had intussen aan het uitvoerend comité laten weten dat ze er prijs op zou stellen als alle deelnemers voor haar zouden willen defileren. ‘Henal’ meldde hierover: *“Vanzelf kwamen we op de gedachte, of we ook nog zouden mogen langstrekken langs het paleis. Bepaald was het niet, maar we hoopten, dat het toch gebeuren zou. Toen plotseling een mare door de opeengepakte menigte: we defileren! En dat hebben we dan ook gedaan, tweemaal langs het Paleis, op speciaal verzoek van de Koningin. En weer hebben we gejuicht en gezongen; de Koningin en Prinses Juliana dankten wuivend, Prins Bernhard salueerde.”*

In het verslag van het Gereformeerd Jongelingsblad van 16 september vermeldde een deelnemer: *“Hierbij [het defilé] trokken vooral de 23 vlaggen van de Ned.-Indische gemeenten en die van Curaçao en Suriname de aandacht.”*

Hoewel in het recente verleden her en der wel beweerd werd dat de naam “defileervlag-

Boven: Foto uit de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 9 september 1938, waarop trots geposeerd wordt door de Anloose deputatie. v.l.n.r.: E. Bruining, H. Stadman, burgemeester J.J. Engelenburg, J. Jipping en H. Vrijs.

Seinen uit het NVvV-bestuur

Digitaliseren

Vorig jaar ontving het bestuur een schrijven van Zeljko Heimer, de voorzitter van de *Fédération Internationale des Associations Vexillologiques* (FIAV), ofwel de internationale vereniging van vlaggenkundige verenigingen. Daarin vroeg hij de 51 leden om werk te maken van de digitalisering van hun collecties en archieven.

De *Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde* is een verzamelpunt voor vlaggenkundige kennis in Nederland. Die kennis zit in jullie hoofden en staat in jullie kasten. We proberen veel van die kennis vast te leggen in dit blad en te verzamelen in onze collectie. Wil je iets weten over vlaggen, dan moet je bij ons zijn, bij de NVvV en haar leden.

Al die kennis maakt deel uit van het nationaal cultureel erfgoed van Nederland. En dat erfgoed is kostbaar. Daarmee ligt er dus ook een verantwoordelijkheid op onze schouders, namelijk om dat erfgoed te verzamelen, te bewaren en beschikbaar te stellen. Hoe geven we daar als vereniging invulling aan?

Zoals gezegd doen we dat onder andere via dit tijdschrift. Met elk artikel dat jullie als leden schrijven groeit onze collectieve kennis van vlaggen. We dragen allemaal bij om dat erfgoed nog rijker te maken. Op de website zijn de nummers van *Vlag!* digitaal te raadplegen en je vindt er ook de index van *Vexilla Nostra*, de voorganger van *Vlag!*.

Daarnaast heeft de vereniging een grote collectie boeken en tijdschriften over vlaggen. Deze zijn te vinden in Bunnik, in de bibliotheek van de *Nederlandse Genealogische Vereniging*. We zijn de NGV zeer erkentelijk dat we onze collectie daar onder mogen brengen en dat onze leden er toegang toe kunnen krijgen.

Maar dat is niet alles. Diverse leden hebben hun archieven en verzamelingen nagelaten aan de vereniging. Deze nalatenschappen bestaan uit tientallen dozen en mappen en ook die moeten worden uitgezocht (ontdubbelen, schiften, categoriseren). In het beheren van nationaal erfgoed gaat best wel wat werk zitten.

En dan is de volgende vraag: Hoe ga je dat alles 'ontsluiten'? Hoe zorgen we ervoor dat iedereen erbij kan? Als je een artikel wilt lezen uit *Vexilla Nostra* dan kan de secretaris een scan maken, maar echt gemakkelijk is het niet. De collectie in Bunnik is al geruime tijd gesloten door corona. En al die dozen ...

Daarom scharen wij ons achter de oproep van FIAV-voorman Zeljko Heimer. Natuurlijk willen we al die vlaggenkundige kennis bewaren voor het nageslacht en ervoor zorgen dat zo veel mogelijk mensen die informatie kunnen doorzoeken en hergebruiken in weer nieuwe onderzoeken en artikelen! Ook wij gaan dus digitaliseren.

Op de (digitale) vlaggendag in april heb ik een oproep gedaan wie zou willen helpen bij dit digitaliseringsproject. Amit en Jeroen staken toen hun hand op en de eerste stappen zijn gezet. We kunnen echter nog meer handjes gebruiken. Gaat het vexillologisch erfgoed je aan het hart en wil je meehelpen *Vexilla Nostra* te digitaliseren, laat het ons weten!

Dit najaar is er weer een vlaggendag. Een echte, deze keer. Een fysieke bijeenkomst, waar we elkaar kunnen ontmoeten, waar we elkaar weer recht in de ogen kunnen kijken en waar we weer lekker over vlaggenkunde kunnen praten. De digitale vlaggendag had een grote opkomst en veel mooie presentaties, maar ik kijk ernaar uit om iedereen weer echt te zien.

Want soms is digitaal beter... en soms niet.

Davied van Berlo,
voorzitter

Hijzen of niet ?

Onafhankelijk van elkaar geven in deze rubriek drie deskundigen hun mening over een vlag die hen door de redactie is voorgelegd. Dit moet leiden tot discussie over de criteria waaraan een 'goede' vlag zou moeten voldoen. In deze aflevering de nieuwe vlag van gemeente **Meerijstad**.

Gedurfd ontwerp

Stefan Lambregts gemeentebtenaar

Blijkens haar naam heeft Meerijstad grote ambities. Daar hoort uiteraard ook een aansprekende vlag bij. De kleuren doen mij meteen denken aan de vlag van Gelderland, alleen is de volgorde daarbij blauw, geel, zwart. Het was dus wel verstandig om figuren toe te voegen aan de vlag om mogelijke verwarring te voorkomen.

De bovenste baan is blauw met een gele burcht, zoals op de vlag van Sint-Oedenrode, in plaats van de kleuren over te nemen uit het gemeentewapen. Een goede keuze, een witte baan met rode burcht was saai geweest. Ik hou overigens wel van zwart in vlaggen, mits het niet te overheersend is.

Wat mij opvalt is dat in de omschrijving specifiek wordt vermeld dat de bovenste baan lichtblauw is. Als ik aan lichtblauw denk, dan komen de vlaggen van Luxemburg, Argentinië, Uruguay en de Verenigde Naties in mijn gedachten op.

In alle afbeeldingen van de vlag lijkt het mij echter te gaan om standaard blauw, zoals in de Nederlandse vlag. Alleen in de toelichting op het tot stand komen van de vlag is de blauwe baan iets lichter.

Het kruis in de middelste baan raakt de andere banen niet. Dat had van mij gerust gemogen: in de buitenste baan komt immers geen rood of wit voor. Nu vind ik het er een beetje knullig uitzien, alsof er iets is misgegaan bij het drukken. Op het wapen reikt het kruis wel tot aan de hoeken van het kwartier en zo hoort het ook.

Er is gekozen om de drie wassenaars uit het wapen van Schijndel en van Meerijstad over te nemen op de vlag. Van een afstand wordt dit al snel moeilijk zichtbaar. Het was beter geweest om slechts één wassenaar op te nemen, zoals in de vlag van Schijndel het geval was. Vanwege deze tekortkomingen: niet hijsen.

Een kruis erdoor

Theun Okkerse ontwerper

De 'officiële' vlag van Meerijstad is een echte 'allemandsvriend', dus kuit noch hom. Drie banen met op elk een figuur uit het gemeentewapen. Afgezien van het feit dat ze fysiek verbonden zijn, suggereert het ontwerp geen enkele samenhang, een stapeling van drie separate vlaggen.

Meerijstad is geen stad. Het is een groot idee. Jammer dat niemand met een groot visueel gebaar is gekomen zoals de naam vraagt. Bijvoorbeeld een schuinkruis dat al in bestaande vlaggen voorkwam.

De gepresenteerde vlag is het weinig meer dan een opsomming van identiteiten. Er spreekt angst uit om aan 'woonkern'-identiteit in te boeten. Dat sentiment is overigens wel begrijpelijk – gemeentelijke fusies lijken op ingewikkelde polygame huwelijken. Om de inwoners van alle woonkernen tegemoet te komen, is er geshopt in het gemeentewapen. Op zijn beurt zijn daarin al veel van de oorspronkelijke woonkernen weggelaten.

Elke deelnemende gemeente – dus niet de woonkernen – heeft haar symbool in de vlag. Je zou verwachten dat als de grootte van een gemeente toeneemt zo iets wordt losgelaten. Als het zo moeilijk is om elke participant te verbeelden in een model waarom is dan niet gekeken naar welke zaken er wel tot een vlagontwerp kunnen leiden? Bijvoorbeeld de snelweg A50 die de gemeente doorsnijdt in noordoostelijke richting en de Zuid-Willemsvaart in noordwestelijke richting en elkaar kruisen en het grondgebied in vier delen. Dit lijkt geen opwindend uitgangspunt, maar laat schematisch de reële situering van de gemeente zien. Zo'n ontwerp is misschien niet direct 'mooi', maar is wel eerlijk. Zeer geschikt voor het gemeentebestuur vanwege het grote gebaar.

De vlag van Meerijstad die niet één wil zijn, dat kan voor mij maar één ding betekenen: niet hijsen. En terug naar de ontwerptafel.

Perfecte basis, maar helaas

Amit Akbar gemeentebtenaar

Een verrassende kleurencombinatie. Dat is het eerste wat bij mij opkwam bij het zien van de vlag van Meerijstad. Een combinatie waar ik niet snel een vergelijkbare vlag bij kon plaatsen. Na wat (online) zoek bleek inderdaad dat de kleurencombinatie relatief weinig voorkomt, en dat de vlag van Gelderland nog het meeste in de buurt komt qua ontwerp (driebaan) en kleurgebruik (relatief donkere kleuren blauw en geel). De vlaggen van de Bahama's en Bermuda hebben overigens ook drie banen, maar hebben andere elementen en kleurgebruik.

Op basis van de keuze voor een driebaan met de kleuren blauw, zwart en geel zou ik adviseren: hijsen! Een duidelijk herkenbare vlag, én een vlag met een relatief unieke uitstraling. Bij het ontwerpen van de vlag was echter bepaald dat er een binding moest zijn met het gemeentewapen. Dit betekende dat er elementen (burcht, schuinkruis en wassenaars) werden toegevoegd aan de drie verschillende banen.

Dit is in mijn ogen een goed voorbeeld van wanneer heraldiek in het vaarwater komt van vlaggenkunde. De elementen maken het in mijn ogen druk: niet alleen doordat ze niet goed bij elkaar passen, maar ook omdat er uiteindelijk vijf verschillende kleuren in de vlag worden verwerkt. Apart is ook dat de baan die Sint-Oedenrode voorstelt weer een andere kleurstelling heeft dan in het gemeentewapen. Ik had liever gezien dat er een moedige keuze was gemaakt om de elementen niet toe te voegen (hoe politiek gevoelig ook) en dus een keuze voor een simpele en krachtige vlag.

Op basis van deze laatste afwegingen, moet ik dan ook terugkomen op mijn eerdere advies. Door de toevoeging van de elementen luidt mijn uiteindelijke advies: niet hijsen.

